

Година прва. — Свеска четврта.
У Бечу 26. Јануара 1875.

ИЛУСТРОВАН ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ И ПОУКУ.

Издаје 26. сваког месеца.
Годишња је цена 6 ф. или 72 гр. ч.

ТРПЕН СПАСЕН.

Роман у три књиге.

од
Јаше Игњашовића.

VII.

После сретно окончаног пургербала, Глађеновић и г. лаћман Предић премисљају шта ће од њих и од Милеве бити.

Између лаћмана и Милеве љубав је већ до великог степена дошла. Љубав није шала, она расте као квасно тесто, па кад дође до врхунца, онда пукне или плане. Једаред се мора с њоме ил на десно, ил на лево.

Фрајла Милева зида себи куле по ваздуху; није ни чудо покрај толиких лаћманових ласкања. Не зове је више „Милевом“, већ „Емилијом.“ И он је „Емил“, па нек буду Емил и Емилија. И њој се така имена, као Милева, Милка више не допадају.

Емил и Емилија већ су на глас изнесени, ту мора наступити ил удадба, ил катастрофа. Већ се и сам лаћман почео озбиљно бринути.

У почетку је узео целу ствар као шалу, држећи: што више љубави, тим више части, особито за официра. Какав би био то официр, да за њега љубавне жртве не падају. Но опет који се у љубави заглиби, не може ласно да се извуче. Сад је већ

IV

Др. Божидар Петрановић.

дошао до раскршћа: хоће ли, неће ли?

Кадкад му дође на памет, хајд' да је оставим. није то мени првина; а и камарати га одвраћају, да се не жени, и сам му обрштар светује, да то ни по што не чини, поввариће своју „каријеру.“

И донста тежак положај. Кауције нема, ако свуче униформу, шта ће онда од лаћмана бити? У солару, или на ђумрук, или код поште покрај мале плате са породицом живети, осим тога откнути се од официрског кора, значило би утући појезију своје будућности, па да га у будуће официрија, његови негдашњи камарати преко рамена гледају као „цивила“, то је донста много. Зна он добро како се код милитарије цивили сматрају, не треба то речима изразити.

Оставити девојку, и то је много. — Девојка Максве Свилокосића, кћи првог бербера у читавом окруају, пургера, одборника, па још тако лепа, кад је први пут ословно још тако смерна, стидљива, па да тако наседне, и то је страшно; ту је судбина једне невине девојке на коцку метуга.

Милева да би одустала, боже сачувај, за њу је то животно питање. С почетка је држала само за ствар сујетне галан-

терије, није сама бранила што су је извикали, да јој је лаћман Предић „курмакер“, јер би га фрајле првог ранга примиле; шта више мило јој је било, кад су је са лаћманом задиркивали. Но наједаред и њој дође на памет питање: сваки почетак има свога краја, али какав је овоме крај? Ако је остави, — ужасна мисао, с висине пада на земљу, и то — стрмоглавице. Но љубав је силна мисао. Она на крили појезије полеће у високе сфере, тамо горе, више, у мирисан рај срдачног, душевног осећања, откуд се не види наша жалост и невоља. За то и малају љубав као слепу богињу.

За то Милеву увек обвлада сретнија мисао, да насести не ће, јер у љубави је: жетети, хтети и збити се — све једно.

Лаћман кује планове, још није накар свој кумир да остави. Још држи, да је она сва срећа његова. Није ни чудо, таква девојка као Милева. Од како је место Милеве постала Емилија, сматра се, као да се покалућерила, — али у милитарну бранжу. Покрај лаћмана добила је неку милитарно-мајестетичну окретност — „турниру.“ Ма да је и по себи лепа, ипак ју је та солдачка „турнира“ тако дотерала, да нек је без замерке према господар Макси речено — не би рекао, да је то берберска кћи, него нешто више. Ма каква коњанички обрштар, хавел-граф, не би се покрај ње постидео.

Ал бадава, када је према тој висини сирота, ма да је господар Макса од првих пургера једне краљевске вароши.

Лаћман још тврди у својој намери; једном приликом, када се при срдачном диванисању, Милевино осећање у срце његово претапало, у том пријетном говору, пружи јој златну бурму, у знак вечите љубави и брачне свезе, са овим речма:

„Ево ти, Емилијо, овај прстен у знак наше вечите свезе.“

Милева прими златну бурму, изнутри је било изрезано његово и њено име.

Алијанција је склопљена, само како ће се извршити.

Тако им пролазе дани у суштој нади.

Глаћеновић пак и даље тера своју политику, ил да боље рекнемо своју љубав.

Од како га је фрајла Милева одбила од „ангажовања“, срце му се истина „опечалило“, али љубав му је још већма нарасла. Сад му се Милева у својој величини представља, кад је тако тешко њеном срцу допрети; а овамо још га и љубоморство морило.

Лаћмана Предића да очима не види.

И доиста је Глаћеновић у срцу свом Милеву носио, ма да га је она презирала. Држао је, да је она таман за њега.

Почне против лаћмана интриговати.

Приметио је да Милева има нов прстен. Знао је од кога ће бити. Договори се са Љубом Виноквашићем да се како год тог прстена дочепају. Љуба ма да је већ калфа био, ипак је и по гдекоје шегртске послове отпављао, као што је већ споменуто.

Прстен је тај виђао Љуба час на столу, час опет на огледалу, јер кад је „тоалетање“ настало, Милева га је доле скинула. Љуба је кад кад донео флашу воде фрајли.

Једном приликом Милева пре но што се обукла, отиде у „неглиже“ у материну собу, а прстен негде заборави. Уђе Љуба, види да никога нема, опази прстен, однесе га, и покаже Глаћеновићу. Овом више није требало, ту — corpus delicti. Глаћеновић га узме к себи.

Милеву доцније падне на памет прстен, ал нема га, у забуни не зна где га је метнула. Пита Љубу није ли видео такав прстен, овај за то не ће да зна. Највећа дешперација.

Глаћеновић окреће, прегледа прстен, с поља, изнутра, и стане му мозак, кад види

име супарника и Милеве. „Предић лаћман и Емилија“. Више му не треба. Проба на прст, Глаћеновић има танке прсте, па које како с натегом навуче га на мали прст леве руке.

Милева најпре тражи прстен, распитује, пита опет Љубу, овај се отреса, а овамо се смеши. Но Глаћеновић као прави берберин не може дуго тајну чувати, већ како види Милеву а он се клања, кези зубе, па љуби прстен. Милева то примети, и дође на чисто, код кога је прстен. Није јој до распитивања, како је прстен дошао до њега, но како ће га повратити. Није рада да се понизи и да моли субјекта, ал није иначе, субјект прстен сам не враћа, него се чини невешт, и с њим кокетује.

Белај за фрајла Милеву, може лаћман чути, и може негодовати, мислиће бог зна шта, и могу се сплетке изродити.

Глаћеновић не ће да капитулира, он је у поседу, а фрајла Милеву није до чекања, то се мора што пре изгладити. Дакле мора Милева капитулирати.

Скупи сву женску финоћу, а да Глаћеновића надмудри.

Једно после подне оде отац у кафану, а госпођа Фема нешто кроји, Љуба оде кунтове да брије.

Фрајла се Милева понизи, и оде са штрикерајем у официну.

Кад је Глаћеновић виде, све плива у радости.

„О фрајлице молим, драго ми је, изволте сести.“

Направи соло пете фигуре, скакутајући донесе столицу, метне пред фрајлу, па око ње све „караколира.“

„Од куда те среће за мене, љубим руку?“ „Тражим тату, јел овде био?“ рече фрајла Милева и седне.

„Био је, отишо је у кафану. Па с чим се забављате, ако смем питати, јесте ли изволели читати Монтекреста, ја га имам, могу вас послужити, ја сам га већ прочитао.“

„Драго ће ми бити, молићу; јесте ли господин Глаћеновићу били скоро на игранци? Ви врло добро играте, сви вас фале.“

„Љубим руку, то сам већ чуо, и заиста се никога не бојим, само ми је жао што сте ми дали корпу, само да сте са мном играли фрајлице, па нек се сакрије г. лајтнант и сви. На пургербалу г. лајтнант игра као од беде, а арендатор као медвед, доктор опет као бравац с опростењем.“

„А шта вам ради Салика, кажу да је врло добра играчица?“

„Молим фрајлице, не мојте ме са Саликом секирати, она је за мене тек онако... не знам како да кажем, та знате „фрајли“, по већим варошима по неким игранкама и барони са Саликом играју, ал друго је љубав из истине. Кад би с вама играо фрајлице, држао би да сам у рају, а камо ли кад би сте се смели мојом назвати. Опростите, ал ја вас из срца љубим.“

„Ако је тако, а ви то потврдите с тим, да ми дате тај прстен, што га имате на малом прсту“, одговори смешећи се Милева.

„Ако истину говорите, слатка фрајлице, оно је лепо, онда сам ја најсретнији човек, ал само молим не мојте ме за луду држати.“

„Ал хете ми тек дати тај прстен?“

„Да ћу вам га, ал по што?“ рече озбиљно Глаћеновић.

„Како га цените?“

„За новац ни по што, но искрено да кажем пољубац, љубав.“

„Много је од једаред, да се мало промислим: знате шта господине Ђоко, будите само са пољупцем задовољни, и то ћу ја вас пољубити, а што се даље љубави тиче, то ћу вам за три дана јавити, мислим да хете бити задовољни.“

Ђока се наш замисли, а и онако је човек швалереск, пристане, скине и пружи.

„Ево вам фрајлице прстена, све знам шта је на њему, па вас молим, повратите тај прстен, са мном хете бити сретнија, ја сам неодвиснији човек од истога, а сад дајте ми залогу, молим.“

Глаћеновић пружи образ за пољубац.

„О слатки, лепо Глаћеновићу, баш вам фала, примите у залогу пољубац, а трећи дан ћемо се даље разговарати.“

Фрајла прими прстен, па да пољуби субјекта.

Додуше пољубац се неки чуо; Глаћеновић каже да га је доиста пољубила, а фрајла је доцније приповедала, како га је изиграла, да је на образ руку метнула, и ову пољубила. Било како му драго, она је задовољна, а задовољан је и Глаћеновић, јер ово је његова прва победа.

Фрајла Милева одмах побегне.

„Опростите морам натраг, чекају ме, збогом, до три дана.“

Глаћеновић као опијен од љубави, укочен гледи за Милевом, и грчевито рекне — збогом, срце моје.

Глаћеновић је са свим збуњен од силне победе, шеће се горе доле по официни, кад кад уздане, чуди се својој срећи.

„Та недам је за цео свет, не ће она бити лаћманова“, промумла поверљиво.

Сад како ће трећи дан дочекати, сваки му је сахат година, ноћу не може да спава, гледи на сахат, хоћел' зора бити, дању дрема, да пре дан прође. О ручку гледи на Милеву као на икону, очи с ње не скида, а она се тек ђаволасто смеши.

Дође и трећи дан, кад оно, а они се не састану; лаћман је опет на ручку, и цело по подне са фрајлом проведе у разним шаљивим играма.

Прође још један дан, а фрајла се не одзива; да једном буду на чисто. Фрајли је само до тога стало било, да до прстена дође, а у осталом узела је субјекта по свом обичају на миндрос.

Већ се томе и сам Ђока досетио, ал мисли се у себи, пољубац њен са његовог лица више не може збрисати, тај је пољубац за његову љубав бесмртан, па како је сам песник, спеваће тај љубаван „афер.“

Слободан полет, licentia poetica и њему стоји на расположењу, и о том прстенском предмету или „теми“, спевао је ову за навек знамениту песму, коју ће кроз по столећа, сви заљубљени, господа и калфе, па и сами шегрти сокацима певати:

„Синоћ сам пред вече шпацирао,
Лепоте девојке перстен нашо,
Она га је изгубила,
За то ме је чувствително пољубила.

Тај перстен био је љубезника,
На њему стајало име Милка,
Ох како то, име слатко,
Цело тело мени моје укрепило.

Одем јој говорит' издалека,
Сладчајша фрајлице душо Милка,
Ја се молим, у будушце,
С допуштењем, да смем свагда к вама доћи.

Тај одвјет био је с драге воље,
Дођите трећи дан биће боље,
Док је она, љубезника,
С лепим речма политично отпавила.

Заљубљен отидем мојој кући,
И легнем спавати незнајући,
Како ћу ја сва три јутра,
За три дана љубезницу не видети.“

Ову дивну песму, ремек Глаћеновића, певали су по арији на „тајч“, прави „трајшрит.“ Кад се певало, могло се по томе играти, особито кад је Глаћеновић уз припомоћ гитара певао, — милота.

За кратко време распростре се та песма по целој вароши, и свако је погодно, да се она лаћмана и Милеве тиче; на то је Глађеновић и циљао, и потајно се сваком исповедао, да је он сачинитељ те песме, и рад је с тим лаћмана боцнути.

Но лаћман ма да је начуо нешто о том ремеку, није држао да ту лежи за нека каква опасност.

Фрајла Милева му је целу комедију испричала, како је субјект с њом насео, па се с лаћманом смеје, ал субјект још не капитулира. После тако знаменитог акта, као што је та прстенска афера, и после „спеване фрајле“, надао се, да ће после тако сретног почетка и крај добро испасти.

VIII.

Прстен и песма дошла је до ушију госпође Феме и господара Максе, што је са свим природно. Њима се та песма баш није допадала, јер је субјект у истој лаћмана, фрајлу, и себе тако сплео и уплео, да свет сад не зна на чисто како ствар стоји, а већ је по себи компромисија да се у песми субјект као неки супарник лаћмана представи. За Глађеновића је то велика победа, а за лаћмана незгода.

Госпођа Фема се сад тек почне бринути шта ће бити са Миловом и лаћманом. У друштву где се нађу, не сме фалити, да се та знаменита песма не пева, свако зна кога се тиче, а Максина се морају невешти чинити, а и субјекта не ће на екзамен, јер би се тим још већма разгласило. Није шала кад се обична, паорска девојка спева, а камо ли фрајла.

Лаћман сваки даном све већма забринут, а и Милева озбиљна, као и родитељи њезини. Лаћман је љубав започео, ал не зна како ће до женидбе доћи. Сад тек долази најтеже.

Сад је већ време ту, ствар је сазрела, лаћман је већ на раскршћу.

И самом господар Макси ствар већ дуго иде. Ако да кауцију, упропастиће се, ако лаћман свуче униформу, какву малу службу ако и добије, шта је то, бербер боље на крај излази. А бог зна хоће ли и добити. Па још ако је не узме, онда је тек белај. Лаћман кује такве планове, који нису лако постижни. Има богату тетку, ал та не ће да зна за кауцију. Чекати на њену смрт, и то је шупља ствар. Чује и то да лаћмана одвраћају. Код лаћмана још љубав некако превагу држи, други су основи слаби; ал љубав се не једе, не пије, с њом се не може живети.

Господар се Макса саветује са госпођом Фемом. Сад има са свим друге назоре, са свим се слаже са супругом. Договоре се, да госпођа Фема изјави Милеви, да би радо знали једаред докле мисли лаћман тако, и то је господар Макса рад знати за кратко време.

Милеву дакле мати ослови, да ова лаћмана запита. Њој тешко пада да лаћмана запита, ал ако она не ће, онда ће мати ил отац, на бојати се је да се лаћман не нађе уређен.

Милева се реши запитати га.

Но како и кад ће почети?

Већ је двапут лаћман у визити био, па је већ Милеви на језику било да започне, ал језик увек зашпе. Трећипут охрабри се и пође јој за руком.

Лаћман на трећој визити иде горе доле по соби, па стане.

„Слатка Емилијо, ала имамо много завидљиваца обоје. Од како цео свет зна да ћемо се узети, фрајле, које се на мене радо оком бацале, сад ме „полупрезрительно“ гледе, друге опет „инкантине“ примедбе праве, што немам кауције, а иначе да би се могао богато оженити. Друге опет удате госпе не уважавају официра тако јако, кад показују озбиљне намере за женидбу; оне воле оне, који се не мисле женити, него само удатима дворе. Па

имаде и комората, коме је свака женидба трн у оку. Ал нека говори и мисли ко шта хоће, нас са пута не ће нико одвратити“.

„И ја сам свакојак ствари чула, што ми нису баш пријатне. Све ми је брига како ћемо с кауцијом“.

„Нек се нико о том не брине, жива је још моја тетка, та ме оставити не ће, а доста је већ и стара, после ње имаће је њено моје“.

„Ал говорите, као што је већ и онако познато, да се она твојој женидби противи“.

„То можда за сад, ал временом ће она уз мене пристати“.

„Ал слатки Емиле, мислиш ли да ћеш је моћи скоро приволети? Знаш, тако ми је већ тешко чекати, па ти чујем сваки час којекакве сплетке, нема горе него кад се ко жени ил удаје, завидљивци као печурке расту, а и мом тати је већ сигурно тешко чекати, а и мати једва чека“.

„Шта, зар те отац и мати питају кад ће већ бити? Истина право имају желети што пре да буде, ал ту се не може на дане рачунати“.

„Није, него га видим да је нешто одвише озбиљан, брине се за кауцију“.

„За то, јер не би волео да ме са терминима књи, то би била увреда, јер баш прави термин може сам бог одредити. Доста то, да мора бити“.

„Ал слатки Емиле, ако тетка са свим не усхте, а тата не може, шта ћемо онда радити?“

„То не може бити, да једаред не ће хтети, — ал баш кад би се десило да не ће, онда би свучао униформу, као што ти реко, па би у ма какву службу ступио“.

То рече, па се замишљен брзим кораком горе доле шеће, а на лицу му такав израз, да Милева са њега чита, да је и сам у бризи због кауције и целе женидбе, само своју невољу прикрива.

Милева наслони главу на лават, па жалосно на лаћмана гледа. То његово храбрење извире из очајног стања.

„Емиле мој, је л' ти ме не ћеш оставити, ма и не било кауције . . . , немој ме оставити . . . ја за тобом живим и мрем, ја сам готова па ма крај тебе и сиротовала, само кад сам задовољна. Ја ћу се мучити, ја ћу радити, и туђе ћу радити дању и ноћу, па ћу бити с тобом сретнија, него без тебе у палати. Ја сам научила нешто радити, још ћу учити, само ме немој оставити“.

Последње је речи Милева кроз плач изрекла, то је божанствено, бесмртно магновење. Ту је Милева врхунац своје славе докучила. У овом је магновењу била она анђелска Милева, Милева пре познанства лаћмановог, Милева лепе душе и дивног створа. Погледајте је седећу, на лават наслоњену; црне очи к небу управљене, пуне милости и љубави, образ извајан дивном нежношћу, искреношћу, достојан предмет за „кист“ једнога Мурила. Што је год у њој лепо и добро, све се једно у друго прелива, све је уредоточено.

Ваљда не ће никад тако дивотно изгледати.

Лаћман треба да је воли већма него своју армаду, нег све на свету, треба да се мучи, и нека се мучи као први људи, наши први праоци, а да заслужи у лицу зноја, у племенитој патњи, таку девојку, таку заручницу, као што је Милева.

И лаћману се никад није Милева тако чаробна представила.

Обрече јој све на свету, вели не ће је оставити, таре јој сузе, таре и своје сузе. То су најсретније сузе у животу лаћмановом.

„Заклињем ти се Емилијо, да те не ћу оставити, макар те као надничар ранио . . . не био сретан, ако те изневерим“.

Обоје јецају, и — теше се.

Оставимо их мало.

Не потраја дуго, па се разиђу у нади, у уверавању.

Но од какве је користи све то?

Заклиње се, да је не ће оставити, да ће бити надничар, па ће је ранити, не био сретан ако је остави . . . она ће опет радити дању и ноћу, па ће покрај њега бити задовољна, . . . све је то лепо, и жеља је ту и воља је ту, само и жеља и воља имају свога терета, па се мере као и друге ствари. Ако на кантару жеља над вољом превагу одржи, онда та воља одфркне у вис, у понор спомена, а жеља изгоре у пепео.

Лаћман је још брижнији отишао нег што је дошао. Милева се топи у нади, мисли јој лете на крили љубави, речи „заклињем се“ „не био сретан“ „не ћу те оставити“ одзивају се у души јој.

Но како ће све то тату и маму задовољити?

Милева све од речи до речи исприча госпођи Фемини, а она опет господару Макси. Ни једно није задовољно са лаћмановим одговором.

„Тетка га не ће оставити“, „свучи ћу униформу“, „радићу као надничар“, све су то празне речи код господара Максе.

Сад је са свим променут положај. Када је лаћман почео у кућу долазити, онда је кућевна политика господара Максе тако удељена била, да лаћман кући част чини, да се кућа мало у рангу узвиси, да Милева не стоји у свету као каква простакуша, ил тек онако као „берберска књи“, но да се зна да и господар Максе истина берберина, али да је она књи чувеног берберина и „пургера“, и да може и у већем друштву приступа имати. То је докучено, фрајла Милева је постала чувена фрајла, свако је фали, и ништ' јој не мањка, само један елегантан младожења. Не иде ли ово за руком, субјект јој не фали ма кад, и то најбољи.

Тако је господар Макса рачунао, а тако исто и госпођа Фема. Но од сада се не може тако даље терати, ил се мора лаћман што пре на чисто изјаснити шта мисли, и кад може бити, па ако се не може, нека се прекине.

Господар Макса и госпођа Фема примају лепо лаћмана као и до сада, ал у понашању им је главни значај озбиљност. Лаћману се праве сваке етикеције, али све у озбиљној форми. Ова је озбиљност несносна лаћману, поња, схваћа да се то његове женидбе тиче, да господар Макси то дуго траје, за то да би хрђавији утисак отклонити, почео је пред Миловом све већма и већма обрицати, ал обрицања су му таква била, да им се господар Макса не ће да повери.

Лаћман је у својој љубавној буну при сваком кораку, при свакој речи шепртљиво, као што чине сви дешператни заљубљеници, но то све већма и већма пада у очи онима, којих се ствар тиче.

Оставимо га малко у дешперацији.

IX.

Глађеновић је приметно озбиљност на господар Макси, и знао је од куд то долази. Уверен је био да принципал зна за његову песму, ал уверен је да га на испит узети не ће, јер би ствар још горе учинио, изишло би још више таквих песама; но озбиљност та долази принципалу од тога, шта ће бити са лаћманом и Миловом. Не да се то у кући сакрити. Где је све у радости пливало, само кад лаћман дође, сад ту само сувопарна учтивост влада. Шта више, принципал је према субјекту од неког доба са свим „снисходителан“, Глађеновић је себи увртио у главу, да је време близу, да ће се лаћман одстранити, а он ће на његово место доћи.

Што није био обичај пређе, сада после вечере принципал задржава Глађеновића, па се подуже с њим разговара, о докторији, економији, женидби.

Глађеновић је приметно и дешперацију на лаћману. Дobar знак, мора да му не стоје добро акције, а толико по њега боље.

Све је то повод што Глађеновићу љубав према Милеву све већма расте.

А шта је са Саликом?

Глађеновић је према Салики своје галантне дужности чинио. Ишао је с њом по мањим баловима, особито код „златног бурета“, и будући је слабо ко у кући о њему до сада рачун водио, то се нико није ни бринуо за његова странствовања.

Салика је додуше ревновала, и то са фрајла Милевом, особито када се за познату Милевину песму чуло, чему је опет Глађеновић сам крив, јер се сам издао пред Саликом да је ту песму он сам саставио, није знао тајну сачувати, наравно да је пред Саликом ствар тако исцифрао, да фрајла за њим лудује, а он се тек шали.

Но Салика је паметна женска. Глађеновић је пред њоме увек лаћмана грдио, из чега је она закључак правила, и то са свим логично, да Глађеновић због фрајла Милеве лаћмана мрзи, јер за што би га мрзио, кад му није крив ни дужан.

То је Салики у толико већма тешко пало, што би ма који касапски калфа за срећу држао, кад би му руку пружио. И оклевање са женидбом пало јој на срце, јер Глађеновић нема узрока чекати, данас да је узме, па наскоро може њен новац из сиротињске касе дигнути и официну отворити.

Глађеновић премда је до ушију у фрајла Милеву заљубљен, није рад тако на лако ни од Салике да се откине, то јест тако да га она остави, јер то би за њега била велика срамота.

Салика се из ревновања мало срди, те преко својих другарица изјави му негодовање. Већ две недеље како се од њега уклања.

Глађеновић мора то исправити. Напише писмо немачки, запечатн, па у јутру, кад оде кунтове бријати, преда на пијаци писмо једној Саликиној другарици. Ова преда писмо Салики.

Салика је баш себе пранила кад је писмо добила.

Адреса овако гласи:

„An die Fräulein Salika Selinger“

Сад чита изнутра:

„Maine liebe Muzi!“

„Tu bis bes auf mich, schon virzen Tage hob Di nit gsch'n, mir is ser lad, kon nit schloufen, herz tut mir we. I hob dos nit ferdint, i hob ti imer kern kopt, won i spazir, schau auf deine Fenster, kon ti nit sen, i was tu bis bes weil i tonzt zwamol polka mit Fischer Kadl, und wail i gmocht a Lid auf unser Fräulein. Di Fräulein Mileva is in mich ferlibt, aber i moch nur a spas und nur dich hob kern. Mein herz hot imer fir dich geklopft, und auch jetz klopft. Kum pit schen Suntog zu goldene Fasl, und werma prav ausmochen. Kis ti 10000mol und tenk und pleib mit tich in hailigen Geiste. Gladjenović, manupropriä.“

Дође недеља, Глађеновић дође код „златног бурета.“ Узбесекну се, кад види Салику где седи покрај оног мрког касапина, због кога мал' не страда. Ту је и др. Поливка, и седи с друге стране крај Салике у највеселијем расположењу. Баш дигли чаше с пивом, и куцају се. Касапске очи пуним задовољством на Салику гледају. Др. Поливка умилно се смеши, округли румени образи, прави се-рафимски лик.

Глађеновић кад то спази, не да не сме, него не ће за тај стол; да си пиво донети, нагну главу на лакат, као да га се ништ' не

тиче, па тек испод трепавица оком на Салику иронично вири.

Нашла се и Салика у запари. Двоје око ње дворичу, мислиће Глађеновић да је она томе крива, а са свим је невина, јер тек што је дошла да га чека, а та двојица одмах се наклонише, па јој данути не дају. Шта више све се с њом куцају, јер пред њом је пиво, па подсмешљиво касап на субјекта гледа. Салика баца очи љубазно и смешећи се на Боку, чисто говоре, моле, да јој не замери, јер је дошла у шкрип, и сама не зна како.

Но Бокине су очи то са свим другчије видиле. Он не зна, да је то тако морало бити, јер није шала за Салику како да се из касапски ноката ослободи; мора етикецију према њему набљудавати. Бока је опет много поноситељи, и изобразенији, и паметнији, никад се због тога не упусти у борбу која нема извесног изласка.

Кад му је већ њихово дворисање додјало, уздане једаред, плати пиво и оде, нешто мало поклонивши се доктору.

На Саликином лицу боја се мења, касап се шали, пребацује, како јој за берберином жао. Саликина прса не могу уздисај да затворе; тешко уздане. Доктор примети, храбри је, да има ко ће је утештити; питање је, није ли доктор сам на себе помислио.

Салика не сме да се пред њима покаже. Она је већ одавна приметила, да Бока шеврда, и да је у љубави штоно кажу као лептир, па се боји не ће ли овом приликом повода наћи, да је одмах са свим остави, јер ако је баш до остављања, онда боље да она не остави, већа је част.

И није се преварила.

Премда је касапин и доктор нуткају да остане, па доцније на музику, опет је нису могли приволети, но од једаред устане и оде на жалост обојице.

Не треба се чудити доктору, што иде на фрајмузику, јер и он је био код милитарије и он је служио, но додуше није ишао баш зарана онамо, него доцније, око дванаест сахати, са својим колегом, доктор Верешом, који код милитараца служи, и тако после обојица до зоре пију и очи паре. Они су од мајсторски момака јако уважени, па радије се с њима веселе него ли са господом, премда су сами господа.

Салика дошла кући, јадикује, плаче, види да не ће добро бити.

Глађеновић је отишао код „вола“ и пије, не баш из дешперата, но због промене и неизвесне будућности у љубави. Такве ствари нису њему првина, ал тек опет мора се из старог стања у ново „пребродити“, па и то нешто мало муке кошта.

Бокни ма да је било срце као шлофкапа, ипак и шлофкапа има своју страну, лице, с које се веже, ма да се може и наопако, тако је исто и са љубави. И жао му је, није шала, такву девојку као Салика напустити, ал некако тако судба изгледа; и жао му је, и опет је мора напустити.

А за што?

Глађеновић од оно доба, од како се лаћман између љубави и кауције копрца, све већма је у фрајла Милеву заљубљен, јер су му и изгледи бољи, па за то и не може две љубави водити, па макар да му се и није допало касапско друштво код Салике ипак му је та прилика добродошла, не може Салика, не може нико казати, да је он изневерио, него увек чист остаје пред светом, макар да и сам мало другчије мисли.

Са свим је на чисто.

Кад оде, а он сутрадан у јутру поручи Салики по њеној другарици Резики, да љубав одкажује.

Не треба се ни сумњати, да је Резика пре него што ће у касапници меса купити, куда је пошла, „на крили ветрени“ Салики

допирила, да јој интересантну ал и жалосну новину донесе, која ће све дотичне кругове потрести. И таке услуге другарице једна другој радо чине.

Кад чује Салика, када је гром поразно. Није се томе од Боке надала. Пише му писмо, извињава се, но Бока остаје глуп, не ће да јој одговара; дошла је до највећег дешперата, хоће да скаче у Дунав, да поједе „рајпелце“, ал Резика и остале друге одговорише је од те лудорије, теше је, да је и њима свима то исто пасирало, и то свакој од њих пасирати мора. Лагано и утеше је, а овамо и радују се, што је Салика сад њима са свим подобна.

Дакле између Боке и Салике је највећи „фаше“ да сад свако на своју страну тера.

X.

Лаћман Предић и фрајла Милева једнако дешперују. Лаћман збуњен, збуњеност та примећује му се и у служби. При егзерциру тако је расут, да корак пофали, збуњено командира. Буде сажаљеван и укорен.

Када се са Милевом састане, а они се више гледе, него ли што говоре; очи им говоре. Милевине очи пуне милости, ал тек једна црта фали да не засузе. Лаћманово лице бледо, усне полустворене, поглед жалостан и дивнији помешано, у говору зашпиње, за-кључке у мисли детињске фантазије, обоје виде да с њима није добро.

Тетка не ће да зна за женидбу, кауције од никуд.

Његова збуњеност већ сваком је позната, и господар Макси, и госпођи Феми, и Глађеновићу, па и самом Љуби вицесубјекту.

Сад се тек господар Макса нашао у запари. Већ је сва кућа због удадбе на глас изнесена, а овамо, нема изгледа; овако не може дуго остати. Бело ил црно једаред нек се зна. Мора доћи одлучан дан.

Господар Макса зове лаћмана на ручак. Лаћман би волео да га та горка чаша мимонђе, јер зна, да ће се ту нешто главно решити, јер га господар Макса већ од неког доба није на ручак звао и одвише је озбиљан. Шта ће сад рећи, што га на ручак зове. И сама Милева стрепи.

Лаћман дође на ручак. Понашање му је круто, као да је први пут у кући, говор нескладан. При ручку га госпођа Фема гледа и мери. Господар га Макса нутка, ал све озбиљно, а лаћман једе маће нег што може, само и у томе да се не замери. Милева тек крадом тајни поглед на њега баца, кад кад би му у разговору помогла, да само испадне по ђуди господара Максе. Збуњен лаћман говори о великом аванжирању, о неком дуелу, да је један официр од другог због заручнице погинуо, све узбуђује, сензационе, но ипак према прилици нескладне ствари. Господар Макса га мирно слуша.

После ручка мати намигне на кћер, да излази, обе изиђу, а господар Макса са лаћманом остане.

Сад ће се лаћману пушити кика, на таком испиту, „ферхеру“, није никад био.

Господар га Макса понуди лулом, а и сам пуши, лаћман прими.

Господар Макса повуче и избаци велики дим.

„Господине лајтнант, ви ми не ћете као оцу замерити. Видите ја сам вас радо у кућу примао, и мило ми је било с вама време пробављати, но видите, ја имам кћер, да кћер, коју сам рад удати, ту је већ време. Што долазите у кућу, девојка је јако на глас изнесена, кажите ми право, шта намераваате?“

„Ја мислим да је моја намера вама позната, рад сам узети фрајла Емилију“, одговори лаћман мало загушљивим гласом.

„То је све лено, ал како? Ви кауцију требате, ја је не могу дати, а да моју кућу не

утучем, то ви добро знате, дакле од куда и како?“

„Моја ће тетка кауцију дати.“

„Баш из поузданог извора знам, да она за то не ће да зна.“

„Верујте ми да хоће.“

„Добро, хоћу да верујем, но молим да ми дате термин, када ћете ме о том са свим уверити?“

„Господар Максо, дакле ви не верујете мом карактеру? Е добро, дакле за колико времена хоћете да вас уверим?“

„За четири недеље.“

„Е добро, стоји!“

Лаћман мада и сам у то није веровао, онако збуњен морао је то казати.

„Ал на пример, ако се тетка не приволи?“

„То бити не може, ал у најгорем случају свућну униформу па идем у солару, или „Dreissigstamt.“

„И то није тако лака ствар, ал добро дакле, колико онда морамо чекати?“

у даљем понашању није му нужно да се устручава.

Растану се, без да се могао лаћман с Милевом састати.

Ту је сад љубав са огорчењем помешана.

„Да мене један берберин тако у „Ферхер“ увуче, то му не могу опростити, ал за то Емилију водем као и до сада.“ Сам говори.

Господар Макса саопшти ту конференцију госпођи Феми, а она опет фрајла „Емилији.“ Још господар Макса наложи, да се више од никог не да „Емилијом“ титулирати. Тако од „Емилије“ опет постаде „Милева.“

Лаћман држи реч, не долази у кућу, ал за то пише приљезно фрајла Милеви. Љуба носи писма.

Фрајла Милева је скрушена, што лаћман не долази. Гледи кроз прозор да ли ће га видети, лаћман се онуда прошета, комплиментује, ал не улази.

Господар Макса, да не би свет помислио да је са лаћманом фаше, иде у кафану, састаје

Господар Макса је већ одавна знао, да од женидбе лаћманове не ће ништа бити, ал за то је хтео с њим у љубави живити. Ал кад је видно, да се сувише око Милеве врзе, а девојка изиђе на глас, онда као отац морао је тако са лаћманом поступати; но ипак није мислио, да ће лаћман с њим тако поступати, нити је то од њега заслужио.

Зарекао се, да више не ће нићи онамо, где је лаћман Предић.

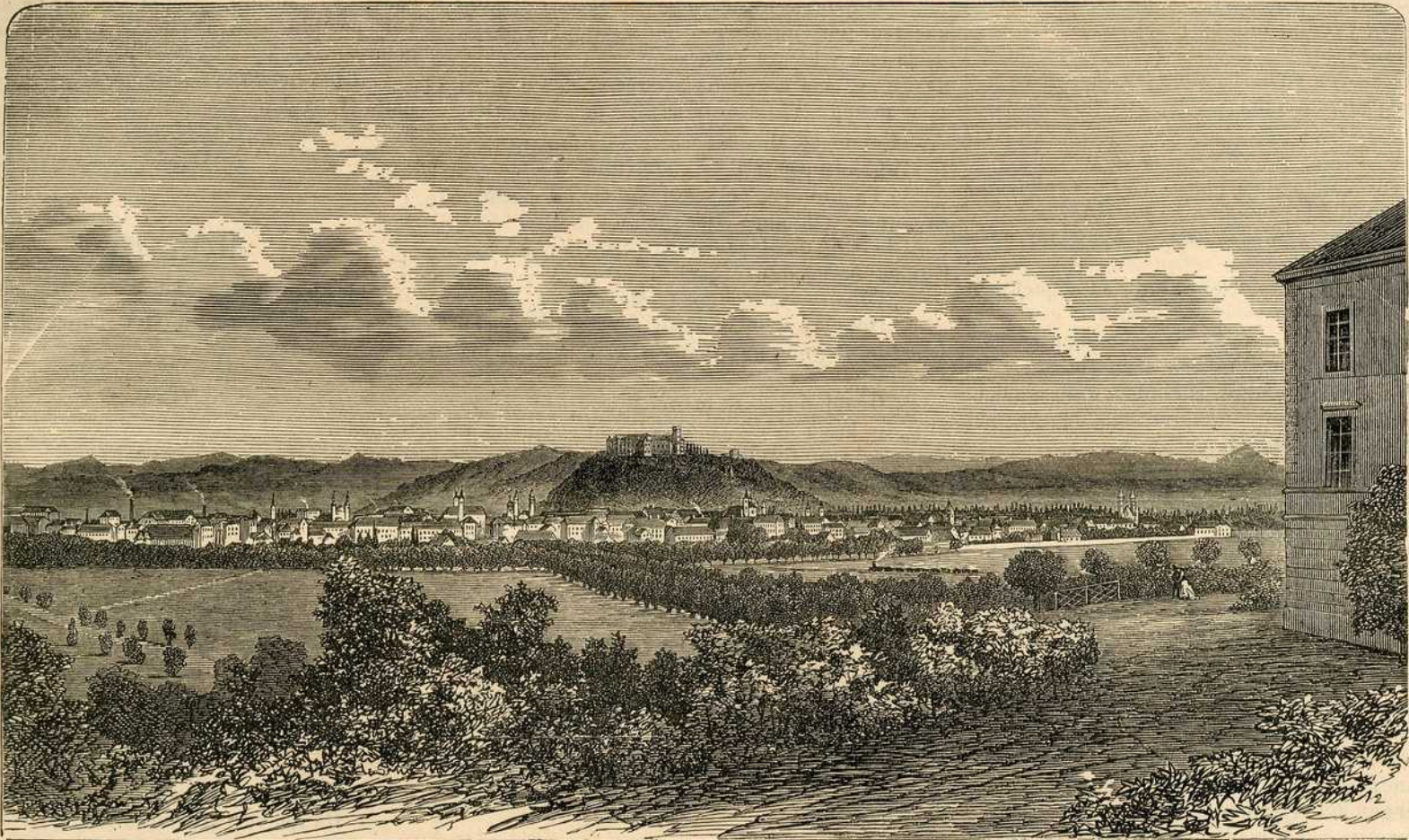
Милеви је забранио да гледа кроз прозор, када лаћман као у пркос онуда пролази.

Глаћеновић је све промене у кући провидио. Сад постаде куражнији, преко Љубе већ вата по гдекоја лаћманова и фрајлина писма.

Једно таково писмо дође и господар Макс у руке. Баш је видно, кад га је фрајли додао.

Господар Макса не да више Љуби да лаћмана брије. Откаже лаћману.

Но Љуба се научио да таква писма носи,

Љубљана.

„То сигурно не могу казати, ал најдуже годину дана.“

Господар се Макса замисли.

Знате шта г. лајтнант, овако нек буде. За четири недеље казаће те ми шта је са тетком, па ако није ништа, чекаћу вас са Милевом још годину дана, премда јој није до чекања, но с том примедбом, да најпре за ове четири недеље, па ако устреба и за годину дана, да се од моје куће мало натраг повучете, то јест ређе долазите, ал у кафани као и до сада присни пријатељи, јесте л' задовољни?“

„Јесам.“

„Дајте ми официрску реч.“

Лаћман му пружи руку.

„Ево дајем официрску реч, да ћу тако чинити, као што се погодисмо.“

Сад пију заједно, и лаћман се окуражи. Ваљда је задовољан са уговором? Боже сачувај, не, но из резона у магновењу морао је на то пристати, ал чинило му се да господар Макса није био доста деликатан, па држи, да

се са лаћманом и карта се, ал лаћман све поноситији поглед на њега баца.

Кад прођу четири недеље, лаћман му само сувопарно каже, да није ништа од тетке дошло, па даље ништа.

Једаред при картању пофали лаћман, а господар се Макса заборави, па му опет каже по старом обичају „немате право мој драги Емиле.“ Ту је било више официра. Лаћман се нађе увређен.

„Опростите господар мајстор-Максо, ал повуците реч натраг, јер то пред мојим камератима ви мени не смете казати; и сам обрштар да ми каже „драги Емиле“, могао би му казати: ја нисам драги Емил, но Herr Lieutenant Predić.“

„Опростите господин лајтнант, ја повлачим реч натраг.“

Господар Макса није после дуго играо, и оде кући.

Код куће исприповеда госпођи Феми шта му се десило.

и ма да није лаћмана бријао, опет је његова писма примао и доносио.

Господар Макса то примети, те Љубу Виноквашини отпусти, а шегрта узме.

Кад је све то Глаћеновић видно, а он сад текар стаде лаћмана штоно он вели „фумигирати.“

Кад на променаци покрај лаћмана прође, а он накриви шешир, па пуши цигару и баш близу њега јак дим пусти.

Лаћман и сад тако исто на срцу носи Милеву као и пређе, само му је у толико жао, што га је господар Макса увредио, држи, да је „индискретно“ с њим поступао, резон је био, да се са свим на лаћмана и његов карактер ослони, куд пукло да пукло.

Но шта ће с Милевом бити?

Кад он њу воле и она њега, онда им нико не може на пут стати. Тако суди лаћман. Ил ће он за њом, ил ће она за њим.

Милева не може страсти да одоле; не даду јој прилике да се са лаћманом разговара

Не може никог да нађе, који би јој се смиловао, и посредовао. Глађеновић ју чува као Аргус, само да не дође у додир са лаћманом.

Господар Макса види већ да са лаћманом не може ништа бити, па Глађеновићу повлађује. Бока стоји за сваки случај у резерви. Нов шегрт служи му за оруђе, те мора на све по заповести да пази.

Господар Макса фали Глађеновића за леђи, особито пред Милевом, а за ручком радо се упушта с њим у разговор. Бадава Бока је вредан човек. Већ га и госпођа Фема не гледи „презрително“. Фрајла Милева са највећом резигнацијом одговара му на питања, без подсмешљивости, да зна да је то очина воља, да Боку лепо предусрета. Бока опет кад види да му фрајла лепо одговара, онда се тек баца на „разглаголствија“, и баш се види да има говорнички таленат. Бока никад сретнији, а фрајла никад несретнија.

За Милеву су доста горки дани наступили.

Мати је теши, храбри, да је она на свом месту девојка, да ако и не буде лаћман, може опет „партију“ начинити. Све то не може Милеву да утеши, она би с лаћманом и у ватру и у воду.

Сад се тек госпођа Фема вајка, што је лаћмана у кућу пушћала.

XI.

Пукне глас по вароши, да се гарнизон мења. И донета тако је и било. Долази друга регимента, а досадашња, лаћманова, одлази у Верону.

Тај је глас многе поразио, ал највећма лаћмана и Милеву.

До две недеље биће та нова регимента ту, а дојакосња ће одлазити како ова дође.

Све се узмутило по вароши, није шала, толика познанства, пријатељске свезе и нежне љубави прекидају се.

Шта ће сад лаћман и Милева.

Сад се опет лаћман каје, што је господара Максу тако „аффертиговао.“

Како ће се с Милевом састати? хоће ли је узети и када?

Ужасан положај за лаћмана.

Ил мора свући униформу, па да је узме, ил да је остави, трећег пута нема. Још неколико дана па се мора решити.

Прави свакојаке планове. Једаред му падне на памет да се свуче, други пут опет да измашира; сваки сат друге мисли.

Саветује се са камератима, они не осећају његову бољу, смеше се, па му се чуде како може на тако луду мисао доћи, да се свуче. Сам не зна шта да чини. Једаред би се свучао, другипут опет не би ни по што.

Особито један му камарат саветује, да о досадашњој љубави начини тестаменат и ову наследнику остави.

Лаћман се једнако бори.

Пролази Милевиним сокаком, не сме унутра, гледи на прозор, Милева промоли главу, баци поглед, па се са сузним очима повуче натраг, и плаче и јеца у соби, да баш лаћман чути може. И лаћману се стиште срце, оде кући, легне на диван, па се премеће, уздише.

Пише јој писмо, где и како да се састану, ал није могуће, цела кућа господар Максе на њу пази.

Дани пролазе приближује се „аузмарш.“

Лаћман се мора на лево ил на десно решити. Премисља о прошлим пријатним данима, које је са Милевом у друштву провео, хиљаду пута му се пред очима јавља њезин дивни створ, њене милостиве очи, њена оданост. Згрчи му се срце. Дај лека срцу. Лек је противна мисао. Падне му на памет мисао, да иде у Италију, у отаџбину Таса и Петрарке, Ромеа и Булијете,

да и онде има дивни створова и милостивих очију. Две силне противне мисли.

Метне на кантар једну и другу мисао, прошлост и будућност, и — талијанска будућност одржи превагу.

Лепотице талијанске, које још није ни видео, одржаше превагу над Милевом, тако исто, као што је код Глађеновића одржала Милева над Саликом.

Ил ваљда је мањкање кауције тој преваги припомогло? никако; где је права, те мељита, и племенита љубав, ту не прави границе кауција и униформа.

Дакле Милева је тако исто као и Салика жртвована.

А она сирота још ништа не зна о тој ужасној осуди! Још чека, нада се.

Сутра ће се већ измаширати. Официри праве последње посете.

Лаћман Предић не може одолети, а да не оде у Максину кућу, да се препоручи, захвали, да каже „збогом остај!“

Оде на ризико у кућу господара Максе, баш пред ручак.

Сви су код куће, у соби.

„Опростите ми господар Максо, ја сам вас увредио; опростите ми и ви драга госпо, — ја сам у вашој кући лепе дане провео, ал надам се, ако ме срећа послужи, да ћу се натраг повратити, и моју задану реч одржати.“

Господар Макса га озбиљно погледи.

„С ким имам част господине?“

„Та немојте се у мојој невољи шалити, са вашим лаћманом Предићем.“

Ја сам познавао негда „драгог лаћмана Емила“ ал ви нисте тај.“

„Опростите господар Максо!“

„Праштам и примам вас пријатељски, изволте код нас на ручак остати, бар последњи пут.“

„Недај боже да је последњи пут, ја држим, да ћемо се ма како било састати, па да навек заједно будемо.“

„Да бог да, изволте сести.“

Лаћман једнако просипа своје бомбасте фразе, које се више господара Максе не хватају.

Почну ручати. Ту је и Милева и Глађеновић.

Лаћман у својој забуни тако се са Милевом разговара, канда је сад први пут у кући дошао. Нема више искреног погледа; а Милева, од стида зарумењена, не зна шта да одговара.

Само Глађеновић изгледа као победитељ, триумфатор. Глади бркове па све стреља на лаћмана.

„Дакле господин лајтнант ви ћете сутра да измаширате?“

„На служби.“

„Ал тек ћете ваљда кад год Нови Сад посетити?“

„О на сваки начин, ја ћу гледати, да се преместим у ову регименту, која нас замењује.“

„А иде л' то тако, и траје л' дуго?“

„Надам се не ће ни годину дана трајати.“

„Ми сви желимо, а и донде остајете код нас незаборављени.“

„Драго ми је.“

Све саме празне речи. Тако се провео ручак. Господар Макса једва чека да буде крај томе дану.

После ручка цело после подне бавио се код фрајла Милеве, ал и мати је ту била. Обећавао све то исто, на што се једаред Милеви закљичао, да ју оставити не ће.

Милева плаче. Мати моли лаћмана да Милеву поштеди, јер ће се разболети. Лаћман послуша, опет своје обећање обнови, и опрости се најпре од њих, па оде у собу господара Максе, и од њега се опрости, и на свему се захвали.

Господар Макса му благодари, и обећа да ће са породицом у јутру онде бити, куда ће промаширати, да му каже последње „збогом!“

То је Макса из етикеције и резона дужан, а нарочито да свет не испитује: шта то може бити, да господар Макса није лаћмана отпратио, који је у његовој кући био и кван и печен.

Лаћман је дакле опет обрицао да ће Милеву узети. Он се још не држи за издајницу, ал да му је погледати у Милевино срце, шта је тамо написано.

Господар Макса је већ у три сахата пред зору са породицом на ногама. Красно мајско јутро.

Регимента је већ скупљена и приправна за марш. Пријатељи и пријатељице рукују се и љубе се. Лаћман Предић пређе Максинима и од свију се опрости и рукује, а господар Максу место Милеве пољуби. Милева је имала толико душевне снаге, да се за овај мах од суза уздржала.

Све је већ у реду, започне се марш, лаћман Предић још последњи пут Максинима салутира сабљом, и мало час па се не виде, тек се још банда чује, док најпосле и ово престане.

Тако нестане регименте, а с њом и лаћмана Предића.

(Продужиће се).

МОЗАИК.

Дар пријатељу моме, а песнику нашем
ЛАЗИ КОСТИЋУ.

Камен и камен;
Немају право места, ни реда.
Ал' брижном руком
И слатком муком
Ја ћу их тако сложит',
Положит':
Да буду вредни твога погледа!

* * *
Углађен камен тек видиш сада;
Ал' чекај тада:
Мртав ће камен
Букнут' у пламен!
А слика она,
Која се сада твојом оку скрила —
Биће ти мила . . .

I.

Суза.

Уважи, душо драга,
Љубавну сузу моју.
Нек падне као роса
На цветну душу твоју.
Не презри сузу ову:
Јер тебе суза жали . . .
Ах! грешан свак' је, рђаво,
Са сузом кој' се шали!

II.

Моје сунце.

Од кад те познах, данко,
Ја лепи' познах дана!
Мило ми душа стрепи
Сећањем уздрхта . . .
И данас ти си сунце
Што светли моје дане!
Умрећу, ако зађе —
Па другом коме гране . . .

III.

Девојко, девојко!

Чедну ти песму пошљем —
К'о што ти срце жели;
Ти песму радо читаш —
Али те не весели . . .
Ти љубав своју кријеш,
А љубав моју штудеш:
Па тајно сузе лијеш
Кад песму моју чујеш . . .

IV.

Наша љубав.
Безбројно цвеће цвета
У врту око мене . . .
Ја белу ружу берем —
А бела ружа вене . . .
Ој ружо, цветна душо,
Нас цвеће плачно гледи:
Са тебе лист где спада,
Мој образ како бледи . . .

V.

Њен поздрав.
Пролеће љупко стиже,
Поља се свуд зелене . . .
Груд' ми се бурно днже —
Где, рај је око мене!
У луг ме тице зову . . .
Ја слушам гласе њине:
Па к'о да поздрав чујем
Свог' злата из даљине . . .

VI.

Питање.
Је л' збиља поздрав, душо?
Је л' верна мис'о твоја, —
Што љупком тицом поста:
Па мени сласт пропоја . . .
Ој, тице моје миле!
Певајте — нек' се ори:
Јер гласом вашим слатким
Девојка моја збори . . .

VII.

Добром другу.
Добро је срце твоје:
Увек се добру надам!
Ни тад' не велнш: „зло је!“
Са добра кад' пострадаш . . .
Ти велнш: ко пострада,
Нек' мушки јаде свлада,
И брже с' лати рада —
Па опет добру нада!

VIII.

Он и његова драга.
„С' бројни ћу доћи свати
По тебе, слатка рано!
Верном те љубом звати
Богом је мени дано!“
Ко л' ће му на пут стати?
Не прође месец дана, —
А бројни кличу свати:
Одби се вита грана . . .

IX.

Ласте.
Кад прво јато ласта
У предјел наш се креће:
Из груди мојих песма
На сусрет њима леће . . .
А јесен када дође,
И цвеће кад прецвати:
Тад' песма моја ласте
Чак преко мора прати . . .

X.

После кише.
Бујна је киша пала,
Још малко тек што снпн . . .
Свежине груд ми пуна —
Од миља да прекини!
По зраку шева леће . . .
А дуга небо шара . . .
Ја росно берем цвеће,
А груд ми песму ствара . . .

XI.

Забава на селу.
Ја мерим оком радо
Широко, цветно поље;
Спазим ли бело стадо:
Е — тад' сам добре воље!
Дувана једну лулу
Понесем за пастира;
Он добар, — узме врулу:
Па свира, боже, свира . . .

XII.

Јутарњи поздрав.
Ја слушам тихе звуке:
Јутарњи бију сати . . .
Још малко, па ће сунце
Селанце да позлати.
Шта шушну преко пута?
Ко оно дом отвара?
„Добројтро, браца-Јоцо!“
„„Да бог да, тето стар!““

XIII.

Свечан тренутак.
Славуја чедно јато
Са вите пева гране —
Прекрасно, умиљато,
Ори се на све стране . . .
Планински поток стао;
Брз лахор тице пирну;
Даље им поћи жао:
Тако их песма дирну!

XIV.

Беспослен пастир.
Ноћно је небо сјало
У јасно-плавој боји . . .
Пастиру на ум пало:
Да сјајне звезде броји!
„Где памет оста твоја?!“
Љут месец доле виче;
„Ни ја им не знам броја,
Тек знам: да небо диче!“ . . .

XV.

Планинска слика.
Ја наћох извор бајан
У кршној, дивљој гори.
Ту поток ведро-сјајан
Планински страх жубори . . .
У грању тице ћуте . . .
Све биљке ко у тузи . . .
По хладној горској стени
Где, — црна змија пузи . . .

XVI.

Живот.
Кад синоћ кроз врт проћох
Ја спазих крњак бео;
Кад јутрос у врт доћох —
А бели крњак свео!
Ах! шта је живот друго:
До кратак један санак?
Тек из сна да се тргнеш:
А сућен дош'о данак!

XVII.

Братство и богатство.
С' братом се братац гњура
И бисер из мора ваде;
Што више бисера згњура:
То већма браћа се — сваде.
Бедном је срцу њином
До лажног бисера стало;
А прави бисер: братство
У море њима је пало . . .

XVIII.

Није друкче.
Што мудрог воља прође:
Да луду слуша шалу;
А жедњом воља дође:
Да тражи дно бокалу —
Ко томе да се чуди??
Прастаре то су ствари!
Тај самом себи уди,
Ко њима вољу квари.

XIX.

Просто правило.
Ко одвећ много пита —
Тај лажно одговара;
По свету ко се скита —
Тај уме да с' претвара;
Ко самог' себе воле,
А туђе г' једе леба:
Обори тога доле,
Јер није к'о што треба!

XX.

Проклетство.
Непоштен кол'ко носи
У души грешних жеља:
Толико поштен треба
Да има пријатеља.
Но данас хула више
Оствари грешних жеља,
Нег' поштен што би стеко
У свету пријатеља!

XXI.

Најскупља реч . . .
Имаде реч'ца једна
Бесцене вредности пуна;
Шта је сво земно благо?
Шта свију царева круна?
Куца л' ти захвално срце —
Ту реч'цу одма' ћеш знати;
Немарно срце — ах! — не зна:
Да реч'ца та значи — мати.

XXII.

Некад' и сад'.
Кад пређе бејаш дома,
Ведро ми беше чело;
„Благо му мајци старој!“
Шапташе цело село . . .
Но мрачно сад ми чело,
Јер болан стижем дома . . .
Сада ће шаптат' село:
„Сирома' — о — сирома!“

XXIII.

Код матере.
У туђој земљи срце
Жељно ми беше свега;
А уз то још сам позн'о:
Шта значи туђа нега.
Но души сад' ми лакше!
Код мајке сад пребивам:
Па дању о њој мислим,
А ноћу о њој снивам . . .

XXIV.

И њен је син ђак.
Са куле звона бију . . .
И школско звонце звони . . .
Крај мене мати села,
Па горке сузе рони . . .
„Што плачеш, добра нано?“
Умилно ја јој реко.
„Тешко ми срцу, рано:
Умрло — ђаче неко“ . . .

XXV.

На Дунаву.
Радо те гледах, реко,
Са бујни твоји вали
Тад' још — е да л' се сећаш? —
Кад бејаш дечко мали.
Данас те гледим опет! . . .
Али — кроз горке сузе . . .
Рёко, дошао неко —
Твом' дечку здравље узе . . .

XXVI.

Тужно сећање.
Је л' ово стаза она,
Што к' чесми на брег води?
Срце ми шапће: јесте!
А стаза: ходи, ходи!
О да л' ћу, чесмо мила,
Крај тебе сад' кад' станем:
Да прво воде сркнем?
Ил' пре да сузу канем?

XXVII.

Фрушкој гори.
Лепоте сваке пуна,
И пуна сваког' миља,
Још свуд' си пуна, горо,
Лековног' свежег' биља!
Па болан к' теби, горо,
Твој певац дође ево:
Притеци, лек му реци —
Љупко је теби пев'о . . .

XXVIII.

При расстанку.

Што лира моја вајно
У ноћи сад' забруја?!
До мене стиже тајно
Гласова плачна струја . . .
То с' лира моја прашта
Са сестром мојом вилом;
А вила — при расстанку:
Додирну жице крилом . . .

XXIX.

Одложена песма.

Да л' јоште песму ону?
Ал' — глуво већ је доба!
Из руке перо клону,
Уморна ока оба.
Дремовно свећа пуцка . . .
Вата ме тајно санак . . .
Лаку вам ноћу желим!
А сутра: срећан данак!

(Следоваће друга група.)

† † †

СИРОТА БАНАЋАНКА.

Од

Ђуре Јакшића.

(Продужење.)

Дан за даном тужно су пролазили, никад весела лица, нигде осмеха; дође празник, тетка постави сто, изнесе оно мало мршаве хране, с којом сиротиња свој гладан стомак залаже, да овај жалостан живот за неко време продужи; седне за совру, сети се давне прошлости, а сузе јој теку низа збркано лице.

— Некад је, вели, и у овој колеби било срећних дана! . . . Али их ти, грлице моја, ниси упамтила; давно је како је срећа прекорачила праг ове наше кућице, да се више никада не поврати . . . Дође божић или ускрс; мајка ти беше још жива: весела, млада, а хитра као вереница; отац твој младић, каквога само дивкренка може однеговати, а ја на удају девојка; поседамо тако за пуну трпезу, не знаш чије је лице руменије, чије ли је око веселије; а твој ће отац задовољно рећи:

— Маро! данас је божић Маро! . . . па гледај да ми што лепо одпеваш; нек знају вели, и ови наши Кељови, да данас Раци светкују! . . .

— Ја сам певала. А сад? . . .

И она онет тужно зајеца.

Тако су ми пролазили дани и године, у вечитој тузи, вечитој самоћи; кадкада само дође нам чича Марко:

— Маро, вели, треба порцију платити.

Тетка му каже да нема, па макар јој и кућу продали.

— То не ће бити, храбри је чича Марко, док сам ја жив, не! . . . Не ћеш ми ти сестро остати без крова, а и дете, вели чича Марко показујући на мене, треба нешто да наследи, по чему ће отац помињати.

Други пут опет дође, пита имамоли брашна? А кад му тетка каже да нема, он упрти врећу са пшеницом, однесе на сувачу, па нам самеље.

Али један пут не беше Марка код куће, отишао је у Бечкерек, послон неким, а у место њега дође његов син Алекса.

— Рекао ми је, вели, бабо, да вас похдим, можда ће вам што требати? . . .

Рече стидљивим гласом, мојој тетки, мене и не гледајући, тек кад пође кући, и кад

сам га ја до мали врата испратила, погледа ме својим великим граорастим очима.

— Грлице, ала си нарасла! . . . Тати си већ велика девојка! . . . Па што те тетка не пушта у коло! Ја ти већ идем, и момци веле да ја најбоље играм.

— А ја ти Алекса и не знам играти, рекох му, тужно осмехнувши се.

Он ме погледа пун саучешћа; па онда стидљиво, чисто и негледајући ме, рече:

— Па ево, ја да те учим, грлице!

— А куд ћу ја међу онолике газдачке девојке? Оне све у свили, а ја? . . . Ја сам сирота девојка, без оца и мајке.

Он ме посматраше мало подуже; па онда ми, оборивши очи доле тихо проговори:

— Ти ћеш за то опет бити најлепша девојка у колу.

— Не могу Алекса, ја не могу!

Он онда рече: па не ћу ни ја ни у коло! Рече и оде . . .

Кад је то говорио, глас му је задрктао, а врела рука дотаче се моје руке . . . Ја не знам шта ми је било, али сам сва задрктала, и ни о чему нисам мислила, до само о њему; он није био више преда мном, а ја сам га опет видела; није говорио, а опет ми се више пута чинило, да ми као неки гласак танане врулице, његов глас до ушију допире.

— Шта је то, питах се сама? . . . И једва сам чекала да га опет видим . . . А овамо кад нам дође, ја би хтела да побегнем некуда, али не могу; стојим и гледам ону врану косу, што му са густим праменовима кружи бело, као снег чело; гледам му у велике граорасте очи, и само кад ме он погледа, а ја се осврнем на страну, и као да сам нешто крива, ја га не смедох гледати.

Од онда нам је све чешиће долазио; сваки други дан, па ако више пута и не сврне, а он бар прође поред куће . . . Кад га видим, ја се сва стресем, срце ми силније закуца, у вече не могу да заспим; мислим на њега . . . Једнога дана стојим ја на мали врати, и гледам непрегледну равницу, што се од наше куће на далеко простирала; нешто сам се дубоко замислила, ко зна о чему сам сањала? . . . Тек нисам чула како се он у своји лаки опанци к' мени прикрао . . . Не рече ми ни речи, само ме гледа; ја тако блага погледа, у онаким сјајним очима, никада нисам видела! . . . После ме помилова по образима, па ми умњато, чисто тепајући проговори:

— Грлице, ала си лепа! . . .

Осећала сам како му рука на моме рамену дркће . . . ја сам сва претрнула, учини ми се као да ћу оног часа пасти; у томе чујем из куће, где ме тетка веле:

— Збогом Алекса! . . . рекох му ја, а глас ми је на уснама изумирао, једва се и само шапутање чуло.

Он ми ћутајући претрнште руку, и оде . . .

То беше први пламен, моја прва љубав? . . . Као што људи, који никада нису љубили у обичном говору казују . . . А зар има две љубави? . . . Има ли два живота? . . .

Дође вече, тетка је легла да спава, а ја изиђем на поље пред кућу; ту сам дуго, на једној клупици замисљено седла.

Месечина као дан.

Из далека се чуо лавез паса, све се друго умирило, само по нека врулица са својим сетним звуцима просеца нему тишину.

После тога занемим све и човек и животиња; само што се ветар са каквим увелим, листом игра, он зашупти, а ја се тргнем мислим: он је! . . . Није ми казао да ће доћи, а ја га чекам? . . . То је чудно! . . . Алексини је кућа далеко од наше, на другом крају Кикинде, а ја чујем како врата на његовој авлији шкрипу! . . . хиљаду нас кућа раздваја, и ја видим, како огрнут дебелом опаклијом, кроз најдаље сокаке пажљиво

корачајући, све ближе нашем крају долази! . . . он мора доћи; мислила сам.

Поноћ је . . .

Ја видим из далека једну тавну сенку, после чујем како опаклија шупти.

— Он је!

И ја бих хтела да уђем у кућу, али не могу . . . Сва дркћем као у грозници, а лице ми гори . . . Стра' ми је од њега, бегала бих, а овамо бих сваки прамичак његове густе косе са хиљаду пољубаца обасула . . .

— Добар вече грлице! . . .

Протена Алекса, са својим звучним гласом.

— Ето, отерао сам коње у ергелу, па тек се мислим: бап! ћу да прођем поред ваше куће . . . Одавно те нисам видео! . . .

Од подне до поноћи! . . . Та то је читав век заљубљенима! . . .

— Помакни се мало грлице, вели он седајући до мене на клупу; ја бих хтела даље да идем, али ми колена клеча . . .

Он баци свој дугачки штап и удар на земљу, после се окрене мени, па ме само гледа.

— Грлице ал' си дивна! . . .

После ме узе за руку.

— Ја те љубим, грлице! . . .

Ја оборим очи доле, а бела кошуљица ми се тресе на узбуњеним прсима.

— Теби је зима, моја мила грличине? . . . питах ме он, пребацујући половину своје дебеле опаклије преко мог голог рамена . . . После сам осетила како ме љуби; ах, та хиљаду пољубаца разблажаваше пламен на мојим дрктајућим уснама . . .

— Не, не драги пријатељу, то беше један једини пољубац, који ми целу горчину мучнога живота, и данас на увелим уснама слади . . .

(Продужиће се.)

УБОГИ ЂАВО.

Слика из руског живота.

Од Б. Хорског.

Имао сам једног познаника, тај вам беше, као што се обично каже, убоги ђаво. Он није глдовао, није имао неверну жену, нити је каквом тешком послу подлегао, боже сачувај! Петар Федоровић није никада оскудевао; он имаћаше тамо негде у јужној Русији једно сасма угледно добро са неких десет хиљада душа, одакле му је управитељ двапут годишње оброк слао, а поред тога је у млађим годинама био неки виши чиновник, те с тога уживаше од државе пристојну мировину. Дакле то не беше узрок, а и једини му посао беше, да цели благи дан под небом ништа не ради, као што је он то и чинио, а напоследку и модерну брачну беду и невољу избегао је тиме, што се није никад женио. Петар Федоровић живљаше по томе врло угодно; шетао је на »невском проспекту,« у кући је имао добра пића и јела, свог коња за јахање, у опери није никад фалио, у свим друштвима беше радо примљен, и скоро чудновато изгледаше, за што га сви за убогог ђавола сматраху. Па ипак беше томе узрока; то друштво, које често каквог глупака за женија, а какву потајну грешницу за узор врлина држи, то друштво назвало је Петра Федоровића убогим ђаволом, и у кругу познаника беше обичај, да с њиме благо и

милостиво поступају и да тако исто о њему говоре.

„Добро јутро, Павле Сергијевићу! Где сте били, одакле долазите?“

„Управо од куће: читао сам новине, излемао сам мог Захара — хула један из дана у дан бива све луђи и луђи, а поред тога је још и подмукао — е, на после нисам знао шта да радим од дуга времена!“

„Ах — та ви иначе примате многе посетите!“

„Ама никога, ниједне душе — да полудим од дуга времена — само, ех — та како се брзо зове — само Петар Федоровић, — беше код мене, али и он је брзо отишао.“

„Ах, Петар Федоровић, — врло пристojан човек!“

„Добра душа!“

„Љубазан у друштву.“ —

„Услужан да му нема пара, али — убоги ђаво! Добро јутро!“

„Добро јутро, Павле Сергијевићу!“

Ја не знам, е да ли је Петар Федоровић знао што о томе, што се уопште о њему говорило, или, да ли је све то бар могао да осети из оног поступања, којим га предустретаху и које је требало да буде увек благо, но које је често и доста сурово бивало; али свакако ми изгледаше, као да је и сам био уверен, да је он заиста убоги, прави убоги ђаво, и он би на сваки начин у највећу неприлику дошао, кад би се изненадно с њиме другачије попустило, кад би му се особита пажња поклонила, или какво првенство указало, које се у отменом друштву тако рећи свакоме указује.

Али не треба мислити, да су га хотимнице презирали, боже сачувај! — Петра Федоровића свуда су радо гледали и ја не бих никоме саветовао, да га ко хотимнице увреди, јер тада би се цело друштво, сви до једног, за свог Петра Федоровића заузели. Али како би до тога и могло доћи? Људи, као што је Петар Федоровић немају непријатеља, њима нико не завиди, они су са целим светом добри, и то се целом свету допада. Они су сваком услужни, и цео свет прима ту њихову услужност, као да то тако мора бити; они се никада не усуђују, да од кога шта захтевају, и сваки сматра го за нешто, што се само по себи разуме. Таке људе наћи ћеш у сваком салону, и кад их застанеш, не ћеш се ни мало чудити, као год што се не чудити, кад видиш наслоњаче у салону и албуме на столовима; ти људи стоје од прилике у истом рангу у ком су и столице, на које човек седне кад је уморан, или као албуми,

које човек преврће кад му је дуго време. Салон се без таквих људи исто тако не може замислити, као што се не да замислити без намештаја и албума; али нико не пита за наслоњаче или албуме кад се промену.

Ја сам радо преврћао албуме, а тако сам исто при свакој прилици са великом ревншћу посматрао доброћудно, поштено биће Петра Федоровића. У почетку ми изгледаше као да убоги ђаво ту пажњу не заслужује, јер кад сам га год ма са које стране посматрао, увек сам нашао, да је са свим обична слика, која много не вреди, или шаблонско

вори, или да га најпосле за какву услугу замоли.

„Ах, где само, Петар Федоровић, добро што дођосте! Сутра ћемо у „царскоје село“, ама баш врло весело друштво, а мој риђа рама, да л' би ми хтели вашег коња позајмити?“

„Петре Федоровићу! — Хеј! Та будите бар толико учтиви, па ми подигните клупче, ено га где испод миндерлука лежи — пуфј, не ту — тамо — ах, та пазите на конце! Тако, хвала, Петре Федоровићу!“

„Добро јутро, Петре Федоровићу! Могли би ме пратити, морам у виборшки крај, а пут је до зла бога несносан. Да, а ви сте зацело већ прочитали новине, па ми можете приповедати, шта има новог. Хајд'те Петре Федоровићу!“

А Петар би Федоровић обично позајмнио Данди свога коња, подигао би ћерци домаћиновој клупче, и трпељиво би пратио старог пуковника у виборшки крај, причајући му шта је ново.

А кад би овим дужностима своје социјалне егзистенције за доста учинио, повукао би се опет скромно у који угао, и ту би све дотле чекао, док га не би ко год ословио, или опет за што употребио. —

Он као да ишчекиваше какав налог од мене, кад га оно први пут после обичног поздрава не хтедох на миру оставити, него га почех испитивати.

„Кажите ми, Петре Федоровићу, зар нисте никад у иноземству били?“

То га је питање дирнуло; и његове поштене, загасите очи показиваху, да га је то не само изненадило, него и збунило.

„Нисам, Александре Семеновићу, ја још никад нисам био у иноземству, заиста не! А и шта бих тамо радио, та ја нисам имао времена!“ — понављаше правдајући се. „Та ја сам свагда био код губерније.“

„Да, али сад, Петре Федоровићу, сад би имали кад путовати.“

Његове очи лутаху тамо амо по салону, јер није знао на први мах шта да одговори.

„О не!“ придода он брзо; „сад имам још мање времена, Александре Семеновићу! Још мање!“ тврдио је он журно: „шта би Еуфимије Максимовић без мене радио, па Татјана Улинова, па — па сви моји познаници, па —“

Он на једаред ућути. Око му се заблеста, и то само за један тренутак, али ја сам то приметио. За тим и ја погледах правац његовог погледа. На то уће у салон једна госпођа лепа стаса и с њоме једно девојче у

Предаја града Сокола. Цршао Ф. Каниц.

лице најниже сорте — истина слика веома чиста, врло коректна, лепо обојадисана, али без икаква живота и без садржаја. Да, али бар да се једна пега показала, онда би то било нешто необично, нека пријетна промена на тој налицаној монотонији, — ал ни да би речи, Петар Федоровић много је држао на чистоту, на претерану чистоту.

Испрва сматраше он моја испитивања са удивљењем, после са непријетношћу и сумњичењем. По свој прилици беше ово првина у животу убогог ђавола, да га је ко мало боље посматрао и о чему се другоме с њиме разговарао, а не само да га поздрави, па да коју с њиме о времену на пољу прого-

најлепшим годинама, Ана Павловна, жена председникова и Олга Сергијевна њезина јединица. Кућа председникова беше једна од првих, и у његовим салонима свагда сам застао Петра Федоровића. Веле, да је у пређашњим годинама био колега председников код губерније.

„Да — и“ — он се расејано погледа по челу — „и по томе немам времена за путовање, ето видите, Александре Семеновићу, заиста немам времена.“ Његове очи чисто ме мољаху за опрештење, што не имајаше времена!

За данас оставих убогог ђавола на миру, за кога овакав ванредан испит занста мучан беше и мишљах само на његов поглед, који сам уочио. Гле ти њега јако, Петре Федоровићу, сад смо те једва једаред упецали, то је код тебе, промена, то ћемо добро утубити, и једном ћемо већ умети употребити.

Идући пут дочека ме Петар Федоровић са сумњивим погледима и чинило ми се, као да је хтео умаћи, само кад би се то са учтивошћу слагало. И тако мораде опет са мном говорити; сад сам га шта више питао шта он мисли о Гогољу и о покрету еманципације, који се у то доба својим узбурканим валима по пространом царству разлевати почео, и Петар Федоровић показа ми се као разборит, ишчитан човек, са добрим укусом и истинским назорима, које сам наравно пре свега морао тако рећи кап по кап из њега исцедити, баш као оно сок из лимуна, који се скоро са свим осушио. Дуго је трајало, док се навикао, да са мном дивани, и он је то сматрао као да ми какву услугу чини, исто тако, као кад би Марфа Агатијевној клупче подигао, или Еуфимија Максимовића у виборшки крај пратио. Сваки му одговор беше добро измерен и трудио се, да све избегне, што би се на њега односити могло; али он беше и одвише детињаст и безазлен, а да би од вештог психолога тајну сакрити могао, и тако се мало по мало сам издао — тај убоги ђаво!

Беше красно пролетње јутро, и кроз отворен прозор улазио је у собу пријетан мирис расцветаног јоргована, кад сам оно код Олге Сергијевне седео и с њоме се разговарао о друштву, које сам синоћ код председника застао. Олга Сергијевна беше крај свог ђерђева врло дивна слика, и ономе, кога срећа буде подарила, да с њоме век векује, може свако у напред честитати а и завидети му; тако премишљајући сравњивах у мислима тај лепи девојачки пунољак са оном чувеном лепотом њезине матере, чија је верна слика баш преко од нас о зиду висила, кад ме у исти мах Олгин сребрн глас из моје сањарије пробуди.

„Ви сте тако исто неучтивни, као и сва наша млада господа,“ рече она мало срдито. „Уместо да нас забављају, а они ти заседну, па ћуте као кип! На што помишљасте сада — али само искрено?“

„Искрено, Олга Сергијевна? Но да вам искрено кажем, баш сам мислио на Петра Федоровића.“

Она ме погледа са њеним великим очима. „На Петра Федоровића? Ваљда сте му какав важан налог дали?“

„Ја? О не!“

„Она се поче још већма чудити. „Па одкуд то, да ви о Петру Федоровићу мислите?“

„Но, па за што не, Олга Сергијевна? На његов живот, његову историју — — —“

Она развуче поругљиво своје пуане уснице, и прсну у јасан, милозвучан смех.

„Петар Федоровић — и историја! Ви ми постајете комични Александре Семеновићу! Какву историју може тај човек имати?“

„Може бити! Хоћете ли да вам ју приповедим, Олга Сергијевна?“

Она постаде озбиљна, али њезине црте још једнако показиваху неко сумњиво чуђење.

„Ви'те, Олга Сергијевна, ја сам рад да вам дадем још више материјала за смејање. Ја вам морам искрено признати, да сам се више од године дана са тим убогим ђаволом озбиљно занимао и њега испитивао; ја сам тог доброг, безазленог, скромног Петра Федоровића, то ништавило салонско и својеволјну трпељиву животињу друштва му, као врло образованог, нежног и племенитог човека упознао, који је далеко узвишенији од свију оних, који га за своје сујете злоупотребљају; ја нисам пожалио труда да докучим историју његову, која га управо начини, те он данас није ништа друго, до ли — убоги ђаво! Али ова је историја тако кратка, тако проста и безазлена, да ћете се може бити опет смејати, Олга Сергијевна!“

Она се није више смејала, него ме је с њеним погледом молила, да продужим.

„Олга Сергијевна, да ли ви можете себи Петра Федоровића као младог, веселог човека замислити, који је са својим знаменитим имањем и својим богатим знањем имао потпуна права, да се нада најлепшој будућности? Ви ћете то врло тешко моћи замислити, Олга Сергијевна, а да себи тог убогог ђавола замислите као просиоца једне лене, младе девојке, тако исто младе и лепе, као ви што сте, то ће вам скоро са свим бити немогуће. Па ипак беше једном тако. Посете Петра Федоровића у кући неког високог, али сиромашнијег чиновника и сва она очевидна, али бојаљива и ћутљива указивања оданости, с којима он његову јединицу сусреташе, беху родитељима њеним са свим по вољи. Родитељима — а како девојче мишљаше, ко би то знао? На сваки начин, да се тај скромни млади човек ако не боље, а оно бар тако умео наћи у друштву да се ш њиме могло баратати. А на друго шта Марфа — назовимо ју Марфа — занста не помишљаше, а Петар Федоровић беше опет и одвише бојаљив, да јој што о љубави спомене, коју је она из његових очију свакако могла читати. Али Марфа је то у са свим другим очима читала, у очима једног живахног, веселог и смелог младића, који је у том истом звању служио у ком се и Петар Федоровић налазио. Он није требао много времена те да ту тајну сазна, и од тога часа почео је себе сматрати као убогог, до зла бога убогог ђавола.“

У малој ручици Олге Сергијевне престала је игла везак вести.

„Али Марфина љубав беше без наде. Она тек није могла за тог тако сиромашног и малог чиновника поћи, и да је Петар Федоровић само једну реч рекао, родитељи би му је с драге воље дали. А Петар Федоровић — тај луди ђаво — не рече ту реч. Шта више одрече се понуђеног му вишег чина и уступи то звање своје супарнику, које овоме, по што се Петар Федоровић натраг повукао, даде могућност да Марфу за жену добије. Петар Федоровић, тај сушти ђаво, није скочио у воду, нити је пробио себи главу танетом, него је само иступио из државне службе и заче овај мирни, јадни растњишки живот, који још и данас проводи. Он никада није за себе живео, него увек за друге, а по што му је сва снага усљед ове једне, али највеће жртве његовог живота усахнула, преда се оним мајушним, ништавим услугама, које данас привидно његово свеколико биће сачињавају. Само за то привидно, јер ја сам често видео, како се његово око већма заблистало, кад би му поглед крадимнице пао на једну још једнако лепу госпођу, коју он непрестано на страни неког другог виђа, али не завиди, или на њену лепу кћер, која му сасма верно идеал његове младости представља.“

У тај пар и нехотице бацим поглед на ону слику, која је на зиду висила, и ту се мој поглед сукоби са погледом Олге Сергијевне. Ако се не вaram, спазно сам две сузе у њеним

великим лепим очима, које се у тај мах заблесташе. У добри час дође посета, и ми се више не разговарасмо о убогом ђаволу. Мило ми беше кад сам на скоро за тим, при првој друштвеној забави гледао, како се Олга Сергијевна љупко и милостиво са убогим ђаволом забављала, који је сваки час као какво стидљиво ђаче до ушију поцрвенео.

Кад сам због мојих послова у Бесарабију морао отпутовати, беше моја цел' већ постигнута, јер оставих за собом једну верну душу, која се за убогог ђавола топло заузимала, и кад сам се с пута повратио, нађох Петра Федоровића као кућевног пријатеља у дому Олге Сергијевне, која се међу тим беше удала. Убоги ђаво чисто се блистао од радости, што је замењивао дадиљу код дечице Олге Сергијевне.

И опет отпутујем из Петрограда на неколико месеци, а кад се повратих, први познаник, кога на невском проспекту сусретох, беше Павле Сергијевн. Био је лепше обучен, него обично; шта више нисам му ни палицу спазно, која му се иначе до века у руци врзла.

„Добар дан, Павле Сергијевнићу! Од куда ви тако? Па што сте ми тако невесели, као да с укола долазите?“

„Ја баш збиља с гробља и долазим. А куда сте се ви дели, зар не знате ко је умр'о?“

„Био сам на путу. Али ко је умр'о?“

„Но, па Петар Федоровић, онај убоги ђаво. Био је као луд, кад је дете Олге Сергијевне црне богиње добило и нико га не могаше уздржати да дете не негује. Дете је оздравило, но Петар Федоровић је умр'о!“

„Петар Федоровић!“ поновим замишљено.

„Јел' те“, викну жустро Павле Сергијевн „љубазан човек — —“

„Верна душа!“

„Па како услужан! — али, знате — убоги ђаво! убоги ђаво!“

Манастири и цркве у Херцеговини.

Написао Вук Врчевнћ.

IV.

Народне дужности спрам манастира.

Да је свуд по Херцеговини наш народ сиромашан (изузимајући неколико поједини породица) и кад му не би само хљеба нестануло, онда би се сретним назвао без да за бољим чезне — то је околним народима познато, као и њихов мученички живот, које га кроз толико вјекова у правом и безпримјерним робством кроз толико вјекова спроводе од полумјесечни потурчењака.

Но уз пркос ова најглавнија два зла — која чојеку убијају мозак и живот, опет нико одрећи не може, да у побожности и тврдоћи спрам вјере и обичаја премашује све друге народе. Он гине за свој закон, љуби и као светињу почитује језик, обичаје и народност, јер нити је видио, нити је могао ступити у бољи живот, осим оно што је од оца гледао и на очиним пепељаку научио, и у једну ријеч у крпежу и трпежу плео је kotaц као му и отац.

Своја му је кућа, жена и ђеца највеће добро било па сва и једина радост на овај за њега мучени свијет; ова га је радост блажила, и при многим залима разабирала; љети су га планински извори и дебели ладови гојили, а зими голема ватра живот повраћала, а у кругу голе ђеце из једног вагана каша најслађе на гладно срце падала.

Све јаде, насилија, неправде и отицање, која је од неки и неки турски зулумџара подносио блажила су га брацке скупштине по сеоцким и манастирским црквама, ђе се смио мирно прекрстити и Богу помолити, ако и није знао никакве друге молитве осим: помози ми Боже и ова божја црква! и даруј ми души спасеније!

Ако херцеговачки народ није у повјестници читао о многобројним задужбинама бивши србски краљева, а не су слушали и слушају од вјешти гуслара (као о манастиру Дечани, које га је дао сазидати с. Стефан, и Раваницу књаз Лазар) и оци синовима приповиједали кроз дуге зимске ноћи а у свечане дане; и они народ који није имао свога манастира, уздисао је и чезнуо не само, него му се чинило да је дио од Бога изгубио, а у народу, који има манастир, образ изгубио; и сваки би тек онда мирно и задовољно мучене своје руке на ледене прси прекрстио, кад би доживио и видио у својој кнежини сазидан манастир.

По моме мњењу, сва је прилика да сви стари манастири по Херцеговини (као и по Црној Гори и Боки Которској) у почетку нијесу били као што треба довршени, осим само сазидана је била најприје црква, и једва једна мала сиромашна кућа за пребивање једнога (или највише два) калуђера, него су после калуђери с њи овом штедњом и народном помоћи — кад гођ су могли — по нешто приграђивали, као и авлију около манастира доклен су их савршено снабдели нужним ћелијама, појатама, уљоницама и т. д. Абез сумње је, који је манастир боље напредовао у имању и грађевини да се и број калуђера умножавао, и тек онда би један за игумана постануо. Прилика је и то, да почетци грађевине поједини манастира нијесу изискивали готови новаца, но кад народ наумио и прегнуо да га зиђе, зна се по уверавању данас живући људи (и као што и данас раде, кад се цркве по селима граде или понављају) да је на измјенице од сваке куће по једно чељаде мукте дошло, те су најприје искрчили нужну коликоћу камења, начинили и зајдили клачину, нанијели пржину, и ушјекли колико је доста греда, кабруча, жиока, атула (као и шљеме ако је за кућу манастирску).

Што се пак мајстора тиче, казивали су ми, да је народ вазда искључавао из задруге, о набављању гореназначеног материјала, домаће мајсторе, него су их штеђели за то, да они после тешу камен и да зиђу, а сељани да аргатују. Сваки је

мајстор по једну неђељу дана мукте радио, нешто из дужности спрам сељана а нешто из чисте побожности спрамо оне цркве; намјењујући свој уложени труд: на славу Бога и ове цркве, а пред душом моји мртви и за здравље и напредак живи.

У случају да у ономе народу нема домаћи мајстора, принуђени су били набавити из други села, којима није се плаћала надница у стара времена до само два данашња чаршијска гроша (20 новч. аустр. вредн.) осим хране, коју им је село морало на измјенице јутром и вечером доносити.

По многим манастирима над црквеним вратима или над авлинским, видио сам ђе у једном отесаном камену стоји урезано, кад се који манастир саградио или обновио, као н. пр. што пише над црквеним вратима у манастир Дужи у Шуми на следећи начин:

Гнио свѣтѣю овѣтелѣх покровѣх пресѣтѣа Бѣци созѣда Геромонахѣ настоѣтелѣх Бѣстадіе Дѣсѣнѣх совратѣдѣмѣх и православнѣмѣх Христѣнѣмѣа осовѣто невенѣсѣнѣци започѣ се градѣтѣ мѣѣѣа Априла 4. годѣшѣта 1855. немѣмарѣх Бѣсро Шѣшѣнѣх сѣ мѣѣсторѣма савѣршѣсе мѣѣѣа Новѣмѣбра 4. 1855.

Кад би се саградио један нови манастир — као што сам више казао, — само се по себи разумије, да би народ гледао да од некуда набави најмање једнога калуђера, доклен би у истој историји неколико ђака к њему послали да се уче, и после који би се закалуђерио, његов би се отац дичио и поносио, па и за најсретнијега у оној инорији сматрао.

Тек што би набавили калуђера, као што реко, одма би за тим народ од своје најдраже воље приложио манастиру од своје домаће стоке овчи и козји брава, краву, вола, коња и т. д. колико би који кадар био, као први ужитак за уздржање калуђера и ђака. Осим овога набаве инороши најнужније ствари за калуђера као н. пр. котлове у чем ђе варити, посуђе за воду, и аљине за простирку лежнице.

Требало је да дотични владика сваку нову цркву освешта, пред којим се народ обвеже, прво: да ђе титори и приложници оног манастира; друго: да ђе му свака кућа обични бир сваке године предавати као и за свако вјенчање, крштење, и све друге молитве установљену цијену исплаћивати.

У Херцеговини је народ давао своје новоме манастиру, по онолико колико су остали народи другим својим манастирима давали, и ево по колико су давали и колико данас народи давају.

1. У име годишњег бира по 10 ока жита или у новцу по 12 гроша (данашњи 10 новчића аустр. вредн. сваки грош).

2. За свако крштење 6 гроша, а многи давају од своје добре воље и више.

3. За вјенчање 24 гроша, (а сувише владици за допуштење 10. у све 34).

4. За укуп мрца: за дијете ниже 7

година 8 гроша, а од 7. до 20. год. по 10 т. ј. за неожењена момка и неудару ђевојку; а за кутњег домаћина или чојека ожењена и жену удату по 24 гроша,

5. За освештање масла (јелоосвјаштеније) свакоме свештенику најмање по 8 а највише по 10 гроша.*)

6. За саландар (од 40 за усоб. летурђија) по 200 гроша, али су ови врло ријетки по Херцеговини.

7. За летурђију мртвије (ако га калуђер уз обичну летурђију служећи спомене) по 8 гроша, а ако летурђију нарочито за усопшег служи по 24.

За осветити водицу кад жена роди; кад уведе жену родиљу с ђететом (после 40 дана) у цркву; за исповијети и причестити боника, а за коју му драго другу помању молитву није дужан народ ништа платити, већ ако ко оће од своје добре воље дати у име дара, као н. пр. јаја, једно твориоце сира, али је дужан вазда дати свештенику и ђаку ручак.

Осим ови вишенпоменути установљени плата, кад је Богојављење (овамо свуд зову „Водокрше“) иду калуђери по свим кућама његове инорије да освешћеном водицом шкропи куће, чељад а и јабила, коју му ђак носи у нарочитој ромијенчици, и у свакој кући кад пређе кутњи праг почне на глас појати Тропар празника „Во јордање крештајушту сја тебје господи“ и т. д.**)

Нема те куће која му не ђе макар што даровати по својој могућности у новцу (од по гроша најмање и 2 највише, а која кућа нема у новцу, дати ђе му неколико јаја. Многе пак које имају сувога меса у кући, даду му по једно плеће или кобасицу.

Што новаца скупи, све баца у водици (те је у ромијенчици) јаја у кошицу, а све друго у једној врећи, па по што све тако обиђе остави у каквога сељана, па кад сва села овако обреди добива коња, или чељад те све пренесе у манастир, а плата се ономе те донесе зна да руча и благослов.***)

Народ је видио и знао да при свим овим манастирским приходима не могу

*) Често се масла свештавају у народу, као н. пр. на бонцима; кад се нова кућа оградн и у вријеме какве обће болести. За мање потрошити, при освештавању само буду 2 свештеника, и трећи ђак који чита апостоле, а без три никако.

**) Сви стари калуђери и попови поју старински српски тропар, којег су на памет из Србуља научили, ево како: „Во јордане крштајуште се тебе господе, тронческоје јавнсе поклоненије родителев бо глас свидетелствуја возљубенаго те сина именуја, и дух ва виде голубиња възвестоваше словеса утвржденија, јавлен се Христе Боже, и мир просвештај слава тебе.“

***) У првој књизи моји народни приповиједака преклани у Биограду наштапани, на страни 211. под број 3. стоји: Питали су рају: Како си? — Добро! али бих још боље да ми није турскога „аферим! а калуђерскога: „Бог да прости!“

се уздржавати калуђери, но с муком и натегом, а још мање да манастир узнапредује како што народ од срца жели, т. ј. имањем и вишим бројем калуђера, измислили су као прави и побожни титори, како би сувишњу дотацију на корист манастирску основали, а то је бивало на следећи начин.

У почетку кад би старјешине манастирске и норије, виђели даумира један из међу њи имутни селак, а имао је земљу близу манастира, преговорили би га да је за своју душу остави ономе манастиру. Кад би он од своје драге воље на ово пристао, потрчали би брже боље у манастир, и казали игумну (или калуђеру) шта је и како је, а ови знајући обће-народну простоту, и: „вјера твоја спаси тја“ — који тврдо вјерује и уважава задужбине, потрчи онамо к боникну, исповеди га и причести, па пред сеоцким старјешинама упита га, оће ли што манастиру за душу оставити; а кад му он каже: остављам ту и ту (по именице) земљу ораницу, или ливаду, шјенос, ограду, метех, дубраву и т. д. калуђер одма запише у свој требник ће болесник гледа и пред намјереним селанима: Записа (н. пр.) Станиша манастиру Н. Н. за своју душу (н. пр. земљу ораницу у предо — (или што је друго оставио по именице) Бог да про-

сти.*) Ево дакле како су некад у простоме народу започињали и красили се, па и напредовали манастири на тврдом и узданом темељу: *sotam fide suficit*, а данас у просвештеноме преокренуо се је ови темељ у неки модерни накит и лукс. По времену многи су селаци следејући овоме красном примјеру остављали по-

би им новчано стање допуштило куповали би оранице земље, горе, пасишта и метеха, и тако би се мало по мало умножавало имање манастирско и број калуђера на дику и радост народњу, а на похвалу сиромашни мученика (калуђера), који су по непромјењеном уставу свети отаца мученички живот провели по јеванђелској ријечи „ако ко хоће да к мене дође, нека се свега одрече, и на себе метне крст па нека за мноме иде,“ и тако се удостојили преподобног Тропара: „Пустини жителъ и в тјелеси ангел“ и т. д.

Оваковим калуђерима (као што им се и дан данашњи помиче траг у Херцеговини) може се слободно и по свакоме правурећи: „Ти јеси Петар, и на сем камену созижду црков моју и врата адова не одољет ју.“ Они нијесу живјели да једу и пију, него су толико јели само да живе; они нијесу коње јахали но пјешеш на опанке, нити су гледали да се у хаљинама ресе ни да се мажу, а још мање да леже на меке душеке и да се покрије-

Пољска пошша.

колико је ко могао од непокретни добара манастиру, а у згоди калуђери кад гођ

*) Овакови сам биљежака по многим рукописним и штампаним Србуљама гледао, од којих се још по многим црквама и манастирима помиче у Херцеговини, и из њих попови и калуђери читају.

вају памучним јорганима.*) Но будући да моја намјера није о ствари кри-

*) Знам да ће ми многи на ове ријечи примјетити и рећи: а да су свуда наши калуђери као по Херцеговини, би смо ли и ми били као што су данас Херцеговци код очију слијени? Нека га трећи упита:

тично писати ни којекакве коментације правити остављам ово на страну, а ајдемо даље.

Нема тога чојека, жене ни ђетета

ајдук или лупеж био, да ће се усудити ништа што се манастирско зове — украсти, а још мање у кући унијети. Да би случајно дијете шуме у наручје скупило

манастир, пази да кад из њега изиђеш, добро очистити ногу о прагу авлински врата, да ни прах манастирски при опанцима не унесеш у очину ти кућу.“

Слике из Италије: Вече у Риму.

у цијелој Херцеговини — макар најгори

би ли данашњи научени претрпијели оно што су некад пренијели херцеговачки калуђери кроз вјекове кад је турско насиље звјерски господовало, кад су се калуђери шјекли и на колац набијали?

у манастирској огради, и дома у не знању донијело, све оно што би се оној кући злога догодило — макар и кроз 10 година, приписали би божјему проклетству. Шта више: у народу препоручује отац својој ћецци: „ако синко! кад пођеш у

Да би случајно удрила каква кужна болест у манастирске овце и козе, и следователно помрле, калуђер пође у прошњу по инорији и по околним селима изван инорије, и сваком му с најдражом вољом дарује по могућству и броју до-

маће стоке колико може, тако да више пута кроз један мјесец дана догна више него што је манастир прије имао. Овако што раде и кад би се манастирске пчеле истрачиле.

Кад калуђери иду у прошњу по селима, носивазда собом такозване „Моћи“ (мошти) као руку, или прст од руке каквога свеца, те свака кућа у којој дође и која дарује ајвана с највећим страхопоштовањем целива; а који манастир нема овакови светиња, носи крст затворен у кутији, обложен неопређеним памуком и мирисним тамјаном, и од овога памука и тамјана по мало даривају које домаћин као светињу чува, и боницима испод главе меће, или болесну ђетету у крпици зашију па о грлу објесе.

Који манастир има много земаља те их под свој рачун обдјелава, а не преко своји чипчија, па кад на један пут дође вријеме да се преоривају, или да се сију, или кад жито пристаје за жњетву, да се врше, коси сијено и т. д. наравно је, да овој радњи нијесу кадри сами калуђери одољети, за то колико им затреба радника, или волова ораћи поруче, и толико им у забиљежени дан без икаква поговора дође, бесплатно и од добре воље, а манастир је дужан радницима давати три пута на дан на претек једу и пију.

Што се пак тиче манастирски башча, оне се израђују од манастирски момака кад је од шта вријеме, а више пута кад је нужда и исти калуђери без икаква зазора обрађују, јер сваки од њи зна копати и орати као и сви прости тежаци.

Но да не заборавим нешто казати и о манастирским момцима (које овамо зову „Мађупци.“ Они су обично од сиромашне куће, имају на годину 8 најмање, а 12 највише талира у име плате, осим обилате хране као и одећу и обућу. Тако им омили манастир, да кад не би приспјели за женидбу и домаћу подиору, по свој овако малој плати до смрти би уњ остали служећи, као што неки и неки остану, особито они, који се нема ће повратити дома будући му родитељи умрли, а другога од рода никога нема. Ови последњи имају неку особиту почаст од други момака, и не ради колико остали, но по већем дијелу године више је у цркви молећи се Богу и на летурђију, а за то што служи бесплатно, а и да потеже плату опет остали би новци манастиру.

Кад гођ сељак у манастиру дође за какав му драго посао никад не дође празни руку, него вазда по нешто у дар игумну донесе, ако ништа друго нема, оно ће донијети три—четири јаја, за то што чисто зна да ће нешто у манастиру јести или пити, па — он вели — „да ме не губа манастирска мука.“

Ђе гођ калуђер случајно и за какав му драго посао дође да коначи, ду-

жан га је домаћин оне куће дочекати као и његова коња и момка, и од свега срца колико може угостити, а најмилије му је кад му се у кући ненамјери оно што би желио. Макар и најбоља вечера била, вазда ће домаћин из учтивости рећи калуђеру кад изнесе јело на трпези: „благуйте дуовниче! богме није што мислите него што видите, овако је на сељачку.“

У чијој кући преноћи калуђер — особито зими крајем ватре — сви домаћини из комшилука дођу да га пољубе у руку, и: благослови дуовниче! а и за то да што гођ чују и ко што жели знати а није знао упита калуђера о закону. Ови им на питања одговара и што зна и што не зна, а који се нађе нешто ученији од другога, приповједа им оно што је чуо или из књига читао, као н. пр. чудество Богородице, светога Николе, житије светитеља, и о Христу; тако, да се може рећи да је нека назови проповијед. Кад калуђер овако што прича сваки без разлике спола и узраста упре у њега очи, душу и срце с највећом помњом и задовољством, и до своје смрти памти те старији млађијема понашају све оно што су од калуђера чули.

Нема тога чојека, ни жене, па ни ђетета да не ће, кад сретете у путу, калуђера пољубити у руку с највећим штовањем, и сваки рече: благослови дуовниче! а он прекрстивши га руком по глави одговори: да си благословен!

Да би случајно удрили Турци ноћно или даном на манастир, и чуло би се пуцање пушака, дужан је сваки иноријаш ко пушку носи онамо на обрану потећи, и најрадије умријети бранећи свој манастир, јер му калуђери мукте одпоју гроб, и укопају у манастирску гробље покрај умрши калуђера, и спомињу га у читуљи сваке године на задушну суботу.

Да би калуђери имали потребу те наумили заидати нову ћелију, или проширити цркву, авлију, или нову појату у манастиру, сазову онолико људи колико им је за потребу, сваки ће и из дужности и из побожности драговољно доћи, а то без икакве плате но за саму храну, као што сам овамо на своје мјесто казао.

(Продужиће се.)

Грађа за биографију Вука Стеф. Караџића.

Мало ће ком Србину бити познато, да су наше народне умотворине и на дански језик превањане, и да су чак и Данци пок. Вука високо поштовали, те с тога доносимо ово писмо данског научењака др. Торсона, које је он Вуку на немачком језику писао.

Hochverehrter Herr!

Sie werden wahrscheinlich schon längst vergessen haben, dass im Laufe des Winters ein dänischer Reisender Sie in Wien besuchte. Der Bethel-

ligte hat es jedenfalls nicht vergessen, und wenn er Ihnen jetzt diese Zeilen schreibt, muss er Ihnen vor Allem seinen herzlichsten Dank aussprechen für die freundliche, zuvorkommende Aufnahme, die er damals bei Ihnen gefunden. Ich hatte damals schon lange den Wunsch gehegt, Ihre persönliche Bekanntschaft zu machen. Ich kannte die meisten Ihrer Werke. Sie waren schon seit lange mein Lehrer gewesen. Ich bin es froh, dass mein Wunsch in Erfüllung gegangen ist. Es wird mir immer eine angenehme Erinnerung sein, wie flüchtig auch das persönliche Begegnen war. Ich hätte früher erwartet, den Winter über in Wien verbleiben zu können und dann mehrfach Gelegenheit zu bekommen, mich Ihres belehrenden Umgangs zu erfreuen. Dringende Verhältnisse vereitelten leider diesen Plan und riefen mich in meine Heimat zurück, so dass sich mein Aufenthalt in Wien auf nur wenige Tage beschränkte, die mir doch jedenfalls insoweit von grossem Werthe waren, als ich dadurch Gelegenheit bekam, mit mehreren ausgezeichneten Slavisten, mit Ihnen, mit Miklosich, Rajefsky, Šembera etc. persönlich bekannt zu werden.

Auch für Ihre werthvollen, mir von Ihnen zum Geschenk gemachten Werke meinen schönsten Dank! Die „Приповијетке“, von denen ich mehrere in dänischer Uebersetzung zu geben beabsichtige, habe ich schon genau durchstudirt.

Den „Предговор“ sowohl zu den „Пословице“ wie zu den „Примјери“, ging ich ebenfalls mit dem grössten Interesse durch, und werde später an den Text der „Примјери“ gehen.

Ich habe mich schon seit Jahren angelegentlich mit dem Studium der, leider bei uns bis jetzt allzusehr vernachlässigten, slavischen Sprachen und Literaturen beschäftigt und dahin gearbeitet, meine Landsleute mit ihnen bekannt zu machen. Ich habe z. B. ein Compendium der slavischen Literaturgeschichte drucken lassen (wo ich dann auch Gelegenheit gehabt, Ihre grossen Verdienste zu würdigen), in unseren wichtigsten gelehrten Zeitschriften (z. B. in Fenjenijen, die von der königl. Gesellschaft für nordische Alterthumskunde herausgegeben werden), Abhandlungen über Slavisches geliefert, viele Uebersetzungen der werthvollsten slavischen literären Erscheinungen herausgegeben etc. etc. Wenn ich die serbischen sprachlichen und literären Verhältnisse bis jetzt verhältnissmässig weniger habe berücksichtigen können (weit weniger als ich es wünschte), ist der Grund dazu wesentlich darin zu suchen, dass es hier eine völlige Unmöglichkeit gewesen, ein nur irgendwie hinreichendes Material zu bekommen. In Polen, Böhmen der Slovakei, im Russinen-Lande bin ich längere Zeit umhergereist und habe solcherlei theils Bücher erwerben, theils literäre Verbindungen stiften, theils Volk und Land kennen lernen können; mit Serbien (u. Russland) ist dies leider bis jetzt nicht der Fall. Ich hoffe aber dass Versäumte einholen zu können. Ich beabsichtige nämlich, möglicherweise noch im Laufe des Sommers, mit Unterstützung der dänischen Regierung, eine Reise in die südlichen Slavenländer, namentlich nach Serbien zu unternehmen. Es ist mit Rücksicht hierauf von grosser Wichtigkeit für mich voraus zu wissen in wie weit ein solches Unternehmen auf das Wohlwollen Sr. Hoheit des Fürsten Milosch rechnen könnte, und da ich aus den Zeitungen ersehe, dass Sie, hochverehrter Herr, in Belgrad sich aufhalten, und mit dem Fürsten in genauem Verkehr stehen, bin ich so frei, mich in dieser Angelegenheit an Sie zu wenden. Ich weiss wohl, dass für den Augenblick in Serbien eine, freilich sehr natürliche Reaction gegen das Fremde, namentlich das deutsche Element stattfindet, und dass wir Dänen oft unter eine Benennung „Schwaben“ mit den uns, nicht eben sehr befreundeten Deutschen verwechselt zu werden pflegen, hoffe aber nichtsdestoweniger, wenn das rechte Verhältniss aufgeklärt wird, dass es dem Fürsten nicht unlieb sein wird, dass ein Fremder, aus Liebe zum Volke und dessen Sprache und Literatur getrieben, das Land besucht. Auf den Fürsten Michael glaube ich zuversichtlich rechnen zu können. Der Name dieses hochgebildeten Fürsten, denn wir auch unter

den Mitgliedern unserer ersten gelehrten Gesellschaft zu zählen die Ehre haben, steht bei uns in hohem Ansehen. Ich war schon auf meiner früheren Reise, für den Fall, dass ich nach Serbien kommen sollte, mit Empfehlungen an Ihn versehen. Der Sekretär unserer vom Könige selbst präsidirten Gesellschaft, Staatsrath Rafe, der Ihnen durch mich sich empfiehlt, steht in officieller Correspondenz mit Ihm. Eine Reise in Serbien ist schon lange das Ziel meiner Wünsche gewesen. Das kräftige, freiheitsliebende, begabte Volk und das von der Natur so reich ausgestattete herrliche Land genau kennen zu lernen, muss einen grossen Genuss und nicht wenig wissenschaftliche Ausbeute gewähren. Man muss dem Volke Glück wünschen, dass ein Mann wie Sie, hochverehrter Herr, ihm gewissermassen wiedergegeben ist, und was noch mehr ist, des Fürsten Ohr haben, was gewiss nicht ohne segensreiche Folgen für viele Verhältnisse werden wird, namentlich was den Volksunterricht und die Literatur betrifft. Darf ich Ihnen meine Angelegenheit empfehlen?

Auch eine andere Sache, die mir nicht wenig am Herzen liegt, möchte ich gerne hier vorläufig mit Ihnen besprechen. Es ist mir nämlich sehr darum zu thun, hier serbische Literatur erhalten zu können. Durch den Buchhandel ist es, wie gesagt, eine völlige Unmöglichkeit. Es lässt sich hier nicht einmal thun zu erfahren, was erscheint und solcherlei der literarischen Bewegung zu folgen. Wäre es daher der öffentlichen Bibliothek in Belgrad von irgend einem Interesse, scandinavische Sachen zu bekommen, würde es für uns, und namentlich für mich, ein grosser Gewinn sein, dafür serbische literäre Erscheinungen eintauschen zu können. Ich würde für diesen Fall zwischen den zwei Regierungs-Bibliotheken eine Verbindung zuwege bringen. (Unsere grosse königliche Bibliothek hier besitzt gegen 500.000 Bände, darunter viele Doublette, die ausgetauscht werden könnten). Auch wenn etwas von hier aus Ihnen persönlich von Interesse sein möchte, würde ich mir, wenn Sie mich nur benachrichtigen werden, ein Vergnügen daraus machen, Ihnen dergleichen zukommen zu lassen. Leider darf ich aber nicht voraussetzen, dass das Interesse gegenseitig ist. Mir wäre alles in Belgrad Erschienene, besonders sprachlichen und literaturgeschichtlichen Inhalts, (wie auch Statistik, Geschichte, Geographie, Zeitschriften etc.) überaus willkommen. Auch einige Ihrer Werke gehen uns noch hier ab, die wir aber gleich anschaffen werden, wenn wir nur in dieser Rücksicht hinreichende Aufschlüsse erhalten. Ich möchte mir daher gerne bei Gelegenheit eine Notiz erbitten, in welchem Verlage Ihre neueste Ausgabe der serbischen Volkslieder, wie auch Ihres serbischen Wörterbuches erschienen ist. Eine serbische Literaturgeschichte und ein serbisches sprachgeschichtliches Lesebuch oder Chrestomathie existirt wohl noch nicht? Es werden sich jedenfalls wohl einzelne Monographien, vielleicht in Zeitschriften zerstreut, finden? Es würde mich interessiren zu erfahren, ob eine neue geographisch-statistisch-topographische Beschreibung des Landes sich vorfindet. Ebenfalls möchte ich gerne wissen, welche neuere Karte die beste ist.

Entschuldigen Sie gütigst, hochverehrter Herr, dass ich Ihnen mit so vielen Anfragen zur Last falle. Es wurzelt nur in Interesse für Ihr Land und Volk und in dem eifrigen Wunsche, die zwei Nationen einander näher zu bringen, namentlich was die gegenseitige Kenntniss ihrer sprachlichen, literären (und socialen) Verhältnisse betrifft. Bei uns nimmt man schon lange einen regen Antheil an Ihrem kräftigen, naturfrischen, original sich gestaltenden, gewiss einer vielversprechenden Zukunft entgegengehenden nationalen Leben.

Und jetzt, hochverehrter Herr, muss ich diese Zeilen schliessen, indem ich nochmals meinen wärmsten Dank für die mir früher erwiesene freundliche Aufnahme ausspreche und mich Ihnen auch fürderhin bestens empfehle. Wenn Sie mir die Freude machen werden, mir zu schreiben, würde ich bitten, es in serbischer Sprache zu thun. Ich

lese Alles mit Leichtigkeit, nur wage ich nicht serbisch zu schreiben, da ich gar keine Uebung darin oder Gelegenheit dazu gehabt habe. Es gönne Ihnen Gott, noch recht viel für Ihr Land und Volk zu wirken! Mit den herzlichsten Grüssen

Ihr ergebener

E. M. Thorson,

Mitglied der königl. Gesellschaft für nord. Alterthumskunde, Dr. philos.

Adresse: Dronningens Tvergade Nr. 366 B.

Kopenhagen, 7. März 1859.

Sr. Hochwohlgeb.

Herrn Dr. Vuk. Stef. Karadschitsch

in Belgrad.

Велештовани господине!

Ви сте сигурно већ одавно заборавили, да Вас је змус један дански путник у Бечу посетно. Дотични није то заборавно и када Вам ове редове пише, мора Вам пре свега своју срдачну захвалност изрећи на оном пријатељском, услужном дочеку, с којим сте га Ви примили. Ја сам већ одавно желео, да се с Вама лично упознам. Ја познавах већи део Ваших дела. Она ми већ одавно беху мој учитељ. Врло се радујем, што ми се жеља испунила. Мени ће увек бити мила успомена, ма да смо кратко време заједно били. Ја сам се пре тога надао, да ћу зму у Бечу моћи провести и тада чешиће прилику имати, да Вас, који би ме поучили, посетим. На жалост журне околности осујетише тај план и позваше ме натраг у моју отаџбину, те с тога се моје бављење у Бечу морало да ограничи само на неколико дана, који су ми свакако у толико од велике користи били, што сам тиме добио прилику, да се са више отличних Слависта, с Вама, са Миклошићем, Рајевским, Шембером и т. д. лично упознам.

Исто тако лепо Вам се захваљујем на Вашим изредним делима, која сте ми Ви поклонили! „Приповијетке“, од којих сам накан неколико на дански превести, већ сам их тачно проучио.

„Предговор“ како к „Пословницама“ тако и к „Примјерима“, такође сам с највећим интересом прочитао, а доцније ћу прећи на сам текст „Примјера“.

Ја сам се већ од више година, кад год сам прилике имао, бавио са студијом словенског језика и књижевности, која је жалбоже код нас и одвише занемарена, и на томе сам радио, да с њима и моје земљаке упознам. Ја сам и пр дао штампати један компендијум словенске историје књижевности (где сам имао прилике да оценим Ваше велике заслуге), у нашим најважнијим научним часописима (н. пр. Фењинјену, који краљев. друштво за северне старине издаје), писао сам расправе о словенским стварима, издао сам многе преводе најваљанијих словенских књижевних дела и т. д. и т. д. Што сам до јако на одношаје српског језика и књижевности сарамерно мање пажње обраћао (многа мање него што сам ја желео), томе ваља узрока тражити једино у томе, што је овде тако рећи скоро немогуће било набавити колико толико довољног материјала. Ја сам дуже времена путовао по Пољској, Чешкој, по словачким и малоруским крајевима, па сам које набавио њихове књиге, које ступио у књижевне сазвезе, а од чести сам пак народ и земљу проучавао; у Србију (и Русију) нисам још путовао. Ја се пак надам да ћу то што сам пренебрегао моћи надокнадити. Ја наине намеравам, да ако ми ноле буде могуће већ на лето путујем, уз потпору данске владе, у јужне словенске земље, а наине у Србију. С погледом на то за мене је од велике важности, да унапред знам, у колико би таково подuzeће на наклоност Његове Светлости кнеза Милоша рачунати могло, а по што из новина видим, да се Ви, велештовани гос-

подине, у Београду, налазите и да сте с кнезом у тесној сазвези, то сам слободан, да се у тој ствари на Вас обратим. Ја добро знам, да у овом тренутку у Србији дабоме врло природна реакција против страног, наине немачког елемента влада, и да често нас Данце, под именом „Швабе“, побркају с Немцима, којима баш нисмо присни пријатељи, али ја се тако исто надам, да, док се једном прави одношај разбистри, кнезу не ће бити немилостиво, да странац из љубави наспрам народа и његовог језика и књижевности земљу му походи.

На кнеза Михајила држим да могу поуздано рачунати. Име тог високо образованог кнеза, кога имамо част као члана наших првих научних друштава бројати, код нас је у великом уважању. Ја сам већ при пређашњем мом путовању, за случај да у Србију отпутујем, са препорукама на њега био снабдевен. Секретар нашег друштва, коме сам краљ председава, државни саветник Рафе, који Вас поздравља, стоји с њиме већ одавно у званичној дописници. Путовање у Србију, то је већ одавно цел мојих жеља. Добро упознати онај крепки, слободоумни, даровити народ и ону од природе богато снабдевену, красну, земљу, занста мора да је велико уживање, а исто тако и од научне користи. Човек мора народу срећу желети, што је тако рећи на ново добио таког човека, као што сте Ви, велештовани господине, тим више, што Вас кнежево уво слуша, и што за цело не ће остати без благодетних последица по многе одношаје, а наине што се тиче народне наставе и књижевности. Смем ли Вам моју ствар препоручити? А и о једној другој ствари, која ми тако исто на срцу лежи, рад сам овом приликом с Вама се посаветовати. Мени је на име много до тога стало, кад бих могао овде српске књиге добијати. Јер књижевним путем то је, као што рекох, сушта немогућност. Овде се не може ни докучити, шта све излази, па да човек може литерарно кретање пратити. С тога дакле ако би по јавну библиотеку у Београду од икаквог интереса било, да добије скандинавске ствари, то би била по нас, а наине за мене, велика добит, па да за то српска литерарна дела у замену добијемо. Ја би за тај случај између те две државне библиотеке сазвезу остварио. (Наша велика краљевска библиотека има до 500.000 сазвезака, међу њима много дупликата, које би могли дати у замену). А ако би било овде шта, што би Вас лично интересовало, то бих за срећу сматрао, да Вам, чим ме о томе известите, таково шта пошаљем. Жалбоже не смем предпоставити, да је интерес узajмнички. Мени би све, што је у Београду изашло, особито што се на језик и историју књижевности односи (а и статистика, историја, земљопис, повремене часописи и т. д.) веома добродошли. А и још неколико Ваших дела немамо, но које ћемо одмах набавити, чим у том погледу довољног обавештења добијемо. Ја Вас лепо умољавам, да ми једном приликом јавите у чијој је наклади Ваше најновије издање српских народних песама, као и Вашег српског речника света угледало. Историја српске књижевности и српска језико-исторична читанка или хрестоматија сигурно још не егзистују? На сваки начин биће појединих монографија можда у повременим часописима раширених. Мене интересује да сазнам, да ли се нов географско-статистичко-типографски опис земље налази. Исто тако рад сам знати, која је од најновијих карата најбоља.

Ви ћете тако добри бити, велештовани господине, па ћете ми опростити, што Вам са толико много питања досађујем. То је узрок интерес за Вашу земљу и народ, и ревностна жеља, да те две народности једну с другом зближим, наине што се узajмног знања њихових језикословних, књижевних (и социјалних)

бацило и место њена староперански усво-
 јило, који је још био уз то језик на двору, у
 канцеларији и званичним језицима перанској
 држави. Римљани на против, језика за два
 столета раширили су свој језик по целој до-
 јој Италији, истиснувши латинском сродан
 оскички језик.

Ни мало не зависи од језика самог, да ли
 ће имати какве превате над другим језицима.
 Гете је у својој старости признао, да то што
 је он био немачком народу и према том, це-
 лом свету, да то неје од самог себе постао,
 него да имаде улиња и оних великих дога-
 ваја и околности, у којима се је он и његово
 доба наизаило. Што важи за појединог ге-
 нија, исто важи и за духове народа и њи-
 хове пратнице, језике. И код ових се мора
 унутарњем дару придржати и наклоност
 спољашњих околности. Ови су пак тако мно-
 гострујни, као год и природа сама. Но испи-
 тивање тих, мене би због наведене много-
 струкости, одвећ јакоко одвего. А напосетку
 то неје ни предмет овој ескици: доста је ако
 само изложим статистичку путујућих језика.
 Напоменуто је већ, да се исти језици могу
 у више облика појавити. Наме, у којима у
 једној народи превлађује трговачки или ре-
 лигиозни дух, у толико ће му и језик пре-
 влађивати као језик трговачки или црквени.
 А напосетку, што ретко бива, могу се оба
 ова духа једнаједна, трговачки и религиозни,
 ујединити с наилоном насељивања (колониза-
 ције), те тим духом по свету освојити;
 о овому се она развијају у најближем смислу
 светских језици.

*I. Рани трговачки језици и њихова рас-
 пространеност.*

Најпре ћемо говорити о трговачким
 језицима. Ако њихову распрострањеност не
 можемо тачно обележити — а тачност у по-
 словима статистичким, не сме се заборавити
 — то имаде своја узрока у томе, што је ве-
 ома тешко поуздан материјал на оном пољу
 набавити, које до данас научно испитивање
 ни додирнуло није. Ми додуше данас имадемо
 не само географски језик, да је линијама и кру-
 говима потанко обележено, да се која биља
 нагази, и дакле још не; али географски је
 језик, ма да је она веома важна за културну
 историју, и за трговачку науку неопходно
 нужна — ипак још снага међу побожне жеље.
 Пожељемо најпре с Англијом. О трговач-
 ким језицима по централној Англији, не
 може се ништа сигурно рећи, јер до данас
 веома смо мало сазнали о тамошњим наро-
 дима. Нешто више знадемо о земљама, што
 леже северно-источно и јужно од велике ви-
 сине. Оваје би требало по најпре говорити о
 кинеском језику. Али, пошто је кинески
 језик прави светски језик, којему пара нема,
 то ће бити о њему говора доцније, кад дођу
 на ред светски језици.

Претом, да се говори и разуме, тур-
 ски језик је кинеском врло близу. Повучимо
 линију до јаданског мора преко Цариграда,
 Акрахана, и Тополек до Јадутског на Јени-
 Асурака, да се турски језик разуме и говори.
 Додуше оваје нам треба још и то напоме-
 нути, да је тај први ареа слабо насељен;
 при свем том није се може рачунаати, да
 имаде до 40 милијуна, који турски зборе и
 разумеју га.

Какву важност имаде турски језик за
 крајњи северозапад Англије, исту таку имаде
 перански за југо-запад и средњу Англију. Као
 народни језик, језик перански је још само у
 земљама, што леже међу јужним крајем кас-
 писког мора и перанским заливом. У перан-
 цима, заменио га је турски, у Перасану њему

речену реч сликом или словима придељени,
 те да ју и његово и потоње доба сазнати
 може. А колико је збиља језика пропасти мо-
 гла, о којима ми не ћемо никад ни имена до-
 знати, можемо од прилике судити по једној
 вести, коју нам приповеда римски природоис-
 питивач Плиније око 70 после Христа. Пли-
 није нам по својој грчкој писци Тимон-
 стена приповеда, да у Анјоскуријас, главну
 трговачку варош у земљи Колхијској, на за-
 падном обронку Кавказа, дојављаху 300 раних
 народа, којима је требало 130 тумаца, да се
 међусобно разумети могу. Ова је вест у то-
 лико вероватнија, што се и данас на Кавказу
 више гласа једно од другог различних језика
 говори.

Али, ако узмемо на око само оне језике,
 који су се до тог ступња зависили, да имају
 своја слова и сопствену књижевност, онда
 наје омет ту изненађује та околност, да је
 врло мало језика, тек можда један проценат,
 који су толико успели, да имају јважавана и
 на другим странама, а не само у сопственој
 материји земљи, и да су посредници међу на-
 родима било у трговачком саобраћају, било у
 мисли.

Да бих назвао оваке језике, путујућим
 језицима; они језици, небу баш увек најфи-
 није организовани, нити су тако баш у ју-
 гности својој сгладни, да би нас њихова
 лепота привлачили могла; исто тако, као год
 што се и у царству биља и животиња несе у
 борби за останак увек само оне врсте од-
 жале и за живот способнији показале, чија
 би лепота и сјајност могла бити предмет
 нашег ветњачког пометрања. Најлепши је-
 зики, чија унутарња граба најлепши и нај-
 бољатији развитак објавља, као н. пр. што је
 литавски и језик, често вену у гласовима, нити
 свет за њих знаде штотога, као год што цвет
 чкаљев вене у тамни прашумској. Заста је
 ово један од најсјајнијих језика, који ство-
 рове човечијег духа постити може, шта
 више и најсјајнији, кад помислимо, да са
 сваким језиком, који тоне у море заборава-
 сти и пропасти, пропада једно благо, што
 се никада некапати, блато и цвет лепих
 пронађањака и душевних лепота, прави би-
 серни низ раних песама, приповедака и га-
 така. Испитивачу језика и културном исто-
 ричару, пуни тај јулитак срце великом тулом;
 ташта више, и сама сурова нарав њивака,
 осећа бог за тим губитком, којег тим губа-
 жује, што вели, да имаде једна тица, вица
 повећаном говору, што му и даде говори је-
 зик његових научних прадевоја. О овом нас
 због негових научних прадевоја, у овом нас
 урбана не ма бот ана колико много, нити
 Арбана не ма бот ана колико много, нити
 ома вага неје на рупи.

Видели смо, да филозофа организације је-
 зика не може га од пропасти сачувати;
 један језик од пропасти сачувати. Имаде
 један језик од пропасти сачувати. Имаде
 А и броја наилоности, не може увек
 лостиво приповеда о панатају Атра.

Од скоро безбројних врсти биљака, ко-
 њих је у невољеном низу од толико хиљада
 година са лица земље нестало, копрде су до
 нас у главном само русијенине. На хиљаде нај-
 дивнијих организација пропаде је у борби за
 останак. Само се неколико врсти способ-
 ним показало, одржати међу у борби са не-
 стогама климе и променљивања земљишта; од
 тих су се неке кад и кад са уског постојби-
 нског земљишта рашириле по целом свету,
 те тим космополитску важност и признање
 стекле.

Нешто слично видимо, кад разгледамо
 велику множину језика, који су се за још не
 издвојене хиљаде година, од када човек по-
 стоји, на земљи развили. Данас се узима, да
 имаде до 800 познатих језика. Али кад узмемо
 на ум, да ми о унутарној Англији врло мало
 знамо, за тим, да о унутарној Африци, о уну-
 тарности великих острва у индијском Архи-
 пелагу, острва Борнеа, Целебеса, нове Гвиније
 а боне и нове Холандије, скоро ништа не
 знамо, онда ће број 800, за укупан број свију
 језика бити врло маган. Јер да ће се у тим
 нама сада мало познатим земљама још нови
 језици открити, данас се са свим тврдо ар-
 жи. Та острво Тимор је према споменути
 острвима доста магано, па се ипак на њему
 самом говори до 40 раних језика.

Још мање се можемо опријетити са
 бројем 800, кад помислимо на оне језике, ко-
 њих је на хиљаде умукнути морао, док се
 неје у мозгу човековом породила мисао, да

Културни језици и владавина
 језика.
 I.
 Слика ара Брунховеја.
 Опште напомене.

Са овим осим писмом завршујемо ову
 магену грађу за биогрфичку Вука Стеф. Ка-
 раџића, с уверењем, да ће сада многим што-
 шта бити јасније, а наме, како су Вука
 реини и ујважавали главни песници и на-
 чеваши: Гете, Рим, Ванке, Фатер и Тафел,
 а и Јанак Торсон, а пат нам се да кад
 прилика, да занесемо на јавност писма првих
 тадањих словенских књижевника, која ће за
 цело интересовати наше читаоце, а бити
 од користи за биогрфичку Вукове и историје
 наше књижевности.

Ваш поштом
 Е. М. Торсон,
 странце, др. филозоф.

Адреса: Дромлингенс Тегерде Nr. 366 B.
 Копенхаген, 7. марта 1859.

Батгород, господану
 др. Вуку Стеф. Караџићу
 у Београду.

Арапски је језик прелаз из Азије у Африку. Огњиште му је Арапска. У свези са Исламом, освојио је арапски језик у западној Азији и северној Америци грдан простор, а још и данас непрестано продире у унутарњу Африку. Овде говорим о арапском језику, само као о језику трговачком. Познато је, да је Мухамед, семињанин, био и трговац и пророк. Та двојност његовог карактера, огледа се и у његовој религији. Ислам баца око и на побожност, али и на оно, што прихода носи. Тим нам је јасан историјски појав, да свуда, где је арапски језик био језик трговачки, био у једно и за црквени језик примљен. Таки је особито у Малој Азији, Сирији, Палестини, дуж свог северног краја Африке од Александрије до Марока, за тим од Сујецца дуж долине нилове и црвеног мора, па онда на источно-африканској обали до екватора.

У Судану, од Тимбуктуа, где се трговина с робовима води, па до Борнуа на чадском језеру, језик је трговачки језик Хауса. На абисинској висини, где је некада амхаршки језик био општи народни језик, почиње све више и више мах отимати, као једини трговачки језик језик дивљих Гага — племена.

Речено је, да о унутарњој јужној Африци од чести знамо врло мало, а од чести не знамо ништа. Дуж обала западне и источне Африке до Капленда владају јевропски језици; о овима ће бити говора онда, кад буде реч о светским језицима.

Сад нам преостају још само урођени трговачки језици у Америци. На високом северу, у земљама око хudsonовог залива, данас је као једини саобраћајни језик међу Индијанцима и ловцима, што иду на дивље зверове због коже, језик племена Одибвеса, који станују у пределима међу винипешким и и горњим језером. Чикаса, језик Коктави-дијанаца, који данас живе међу средњим током Ред-ривера и Арканзе, а некад су становали на Мисисипи, у Алабама и Луизијани, служи кадикад и белим људима за саобраћајни језик. Овај је језик тамо познат под именом: „наречије мобилско“, по месту Мобиле, што је главна варош у држави алабамској, и после новог Орлеана друга трговачка варош за памук у сајужним северо-американским државама. У северном Мексику, у Аризони и Сонори, међу заливом калифорнијским и горњим током Рија гранда дел Норте, стекао је језик Пимаа а важност општег трговачког и саобраћајног језика. У појединим деловима јужног Мексика, особито у Јукатану језик Мајаса је језик трговачки.

У јужној Америци налазимо на три разна језика. На средњем току амазонске реке, на Солимоесу важи језик Кехуа, негда језик Инке, за трговачки језик оних трговачкима, што долазе из Перуа и суседних земаља. На истоку јужне Америке, у Бразилији, развио се од смесе наречија Туни — племена трговачки језик, којим се служе тамошњи Индијанци, који многе језике говоре. Језик гуарама је језик трговачки и саобраћајни, у неким државама ланатским, а особито у Парагуају.

Напоследку нужно нам је споменути једну особиту врсту језика, а то су такозвани смешани језици (jargons). Ови језици постају, када се на једном одређеном месту састају трговци и насељеници са свију страна света, и то читаве стотине година, и када само поједине елементе својих језика или наречија склопе у једну целину, те се начини неки мишмаш, којим се међусобно разумети могу, али при том ни један од појединих језика не пропадне, који су ту грађу дали. Права „муштра“ таквог смешаног језика јесте *lingua franca* (језик франачки), који се говори по морским пристаништима у целој Јеванти, од Црног мора дуж обала мале

Азије, Сирије и северне Африке. Тај је језик производ нужде за време Геновско-млетачке трговине по Средиземном мору. Основ је талијански; али уз овај, имаде у том јаргону и францеског, шпанског и португалског, па чак и латинског језика помешаног. Онај споменути заједнички језик Туни - племена, у Бразилији јесте један такови јаргон, и зове се *lingua geral* т. ј. *langue générale*, (општи језик). Сличан смешан језик постао је на Фанкуферском полуострву, и у пределима река Орегона и Фразера, северно од Калифорније, где се је језик Чинук-индијанаца смешао са језиком суседних Нуткаса, Книстенаса, Кракса, Хаваја са сандвичких острва, за тим Инглеза и канадских Францеца, и зове се орегонски јаргон. Даље имадемо смешане језике, који су постали у трговачком саобраћају, тако зван: голубији (пичон или пичен) инглески, ми га можемо пре назвати шврачији инглески, тај инглески јаргон у Кини; за тим имадемо негарско-инглески у Африци, западној Индији и северној Америци; онда хотентотско-холандски у Капланду, францески на Сејхелима, шпански на Филипинима и португалски на Цејлону. Сви су ти јаргони постали, а и данас, на наше очи постају, мешањем језика урођених племена са језицима насељених туђинаца.

До сад сам се ограничио само на статистички преглед оних изван јевропских језика, који су од чести самостално, од чести мешањем с другим језицима, развили се у трговачке и саобраћајне језике, и који и изван првобитне постојбине делатност развијају. Том сам приликом баш хотимице прећутао, те не сам ништа по ближе говорио о изворима језика, који се у трговачком саобраћају не престано појављују, т. ј. о тако званом јаргонима. А оцена тих језика, не само да је ствар правичности, него такођер и ствар дубљег поимања и научне беспредрасудности. Додуше, за површно посматрање, нема ништа од таког једног јаргона ружније. Стилистика, та у читању класичних дела одрасла вештина у језику, имаде са естетичног гледишта, додуше са свим право, с презирањем гледати један такав јаргон. Лингвистика напротив, која културно-историјске појаве испитује, с великом ће пажњом пратити те јаргоне. Јер баш су јаргони колевка класичним језицима!

Не постаје само у телесном (материјалном) свету нешто друго, када се стари елементи непрестано мешају; та и у дохвату душевног живота, дакле и језика, влада закон међусобног привлачења и одбијања делатних снага и вештаства. Од свију мешовина не постаје увек нешто ново, нити у кимијани у животу језика. Од франачког језика, што се говори на обалама средоземног мора не ће се никад нов језик развити, јер елементи, што тај јаргон склапају наиме талијански, францески и шпански не могу у неку органску и за живот способну свезу за то прећи, што трговци, који тај мишмаш говоре, никад га не употребују за једини орган изражавања мисли и осећаја, већ га одма, чим се кући породницама својим врате, за нећ бацају.

Па ипак сви наши велики трговачки и књижевни језици, и старији и новији, које ми иначе са неком ексклузивном отменошћу „класичним“ називамо, постали су од јаргона. Латински језик, језик Рима, у почетку своје неје ништа друго био до смешан језик добрих пастира и лопова. Атички (стари грчки) — знао се *κοινή*, развио се од више старих грчких наречија, као продукт трговачке потребе. Овом је језику Александар велики прибавио велику важност, јер је после њега био свуда уобичајени друштвени језик свију образованих од херкулових стубова (Гибралтара) па до ушћа реке Индуса у Ин-

дији. И данашњи књижевни грчки језик развио се од више наречија. Хиндустани или Урду, сада најраспрострањенији језик у предњој Азији и који имаде велику будућност, већ самим својим наименовањем подсећа нас на језик, који се је у табору (логору) наиме у табору монголских царава у Делхи развио; он је постао од смесе хиндуа, што почива на темељу санскритском, са перзијским, арапским и монголским.

А на последку треба нам само на постанак романских језика подсетити. Може ли се са гледишта латинског језика, како га је Цицеро говорио и писао гори и жалоснији јаргон замислити, него што је тежачки латински језик романских земаља у средњем веку, онда био када се је смешао са германским језицима за време сеоба народних? Латински језик каквог га налазимо у законима лонгобардским из средњег века, жив је пример за то. Та негарскоинглески још је злато према овоме! Па ипак од тога јаргона, који је са свим изгубио граматiku, од тог у правом смислу варварског језика јужне Јевропе за време средњег века, постао је извор свима оних језицима, на којима су Данте и Бокачијо, Аријост и Тасо, Цервантес и Калдерон, Камоенс, Молијер и Волтер певали и писали!

А како да постане од таког једног јаргона класичан језик? Како је то, да се једно и исто вештаство језика једаред зове јаргон а други пут класичан језик? Са свим тако могло би се и ово питање изнети: како је, да каменити угаљ неје драги камен, та он се састоји од истих елемената, од којих и дијаманат? На ово питање не ће бити тешко одговорити. Аморфан облик каменитог угља почива на простој нагомиланости угљеникових атома; дијаманат пак постао је од истог угљеника, када и јер су се ти исти атоми спојили у једну хармоничну целину по извесном и одређеном закону, т. ј. јер су се кристалисали. И баш тај закон кристализације јесте оно, што од јаргона ствара класичан језик, и што је од варварског тежачког латинског језика у средњем веку створило читав низ класичних језика: талијански с његовом дивном грађном перијода, францески с његовом елеганцијом и шпански с његовом грандецом.

А тај закон кристализације у стварању нових језика неје пак ништа друго, до израз народне свести. Један народ (*ratio*) постаје онда, када један из више разних племенских елемената склопљен народ (*populus*) почне своје племенске особине у међусобном измењивању мисли и осећања подређивати оном душевном интересу и књижевности, религији и политици, који све појединачно обухваћа и када сложено, свестан или несвестан онога што ће доћи, почне једном и истом циљу тежити.

На тај начин постају без престанка народи и јаргони, нације и културни језици. Велики потицач природе, борба за опстанак, доводи народе и језике непрекидно у нов додир, час пријатељски, час непријатељски. И у животу језика влада закон о материјалном измењивању. Од речи и језика, што јуначки издрже борбу за опстанак, за тим комбинацијом међусобно сродних елемената или амалгамисањем на стране елементе, граде се увек нове реч, и нови језици.

Најпре су ти нови склопови увек само јаргони, смешани, трговачки и саобраћајни језици. За тим могу под упливом будуће се народне свести и на њој основаних културних тежња, ти страни елементи или бити излучени, или, што се куд и камо чешће догађа: смешани језици, који су већ једном постали, могу бити основа, на којој се у појезији и прози даље градити може. Тада најпре постају књижни језици. Неговањем

од стране образованијег друштва освајају они све више народних кругова и напоскон новосковани вештачки језик прегазни свеколике наречне особине и различности и постане општим друштвеним језиком свију образованих. При постајању нових религија и јерархија може лако да се догоди, па да се идијом за образовање употреби за језик литургије и да тако овај даде повода постанку повод црквеног језика. Тако се дакле може лако од једног јаргона да развије језик, који или као само трговачки, или као књижевни и црквени језик имаде важности, или у једно и исто доба стече важности и као трговачки и књижевни и црквени језик, што буде новог те се узвиси мање више до универзалне важности, до светског језика, што се опет доста ретко догађа.

Тај процес материјалног измењивања у животу језика вечно ће трајати, као код и процес кристализације у склапању нових културних језика и народа. Одвек олако узимамо кад држимо оно што је постало, да је већ готово и за се свршено, и ако у целој природи, у свом душевном животу само постаје, и то оно, што у борби за опстанак тежи за новим облицима живота. Али опет ништа неје теже, него већ у старом наизражи нешто ново; клице живота откривати, које су способне даљег преображавања. Ми се смејемо н. пр. немачком језику, што се у Пенсилванији у Сајузним североамериканским државама говори, као невом жалосном јаргону, смеси немачког и енглеског језика. Та и енглески језик, у развијању свом после 11 века од англосаксонског и норманско-францеског, неје око половине 14 века ни за длаку био лепши од данашњег немачког језика у Пенсилванији. Али се мало за тим појави геније у језику, песник Хауцер, те створи од полунглеског јаргона један нов књижеван и културан језик, као год што је Данте од тада у Италији обичајеног јаргона створио талијански, или „лутер од „саксонског“ (мајсенског) т. ј. средњонемачког, канцеларијског и смешаног језика данашњи немачки књижевни језик.

Ни у једној струци живота нема тако чудноватих и нових творевина, као што има у животу језика. Најразноликнији „вирвар“, од којег је икада један језик постао, беше јаргон на доњем Дунаву за време сеобе народа. Тада се је тамо језик дацијских прастановника смешао са тежачким латинским језиком, којег говораху тамо од Трајана послати римски насељеници. На том мешању имали су дела и готски, грчки и словенски језик. Доцније је придошао још улив мађарског и турског језика. У новије се доба опажа утицај и западних културних језика. Па се ипак од тога свесветског мншманца, од тог архијаргона развио романски (влашки) језик, који је међу романским језицима после талијанског најмилозвучнији, и који будућности на црном мору имаде. Јаргон дакле презрени мншмански језика, или језик без репа и главе несвесног свакидањег живота, трговачки и саобраћајни језик — то су извори класичних језика.

2. Црквени језици.

Црквени језици су много важнији и од већег замахаја него језици трговачки.

Када један језик преживи суровост свога постанка: када се развијањем и уз развијање језика и народна свест створи и ојача; када се — овако је барем у прошлим временима било — однегује свештенство, народном свешћу веома обузето — тада ће се то свештенство, докле му је стало до душевног напретка повереног му народа, пре свега трудити, народу у народњем језику беседити. На тај ће се начин с временом, додуше само за религиозне целије опредељена књижевност

развијати, у којој има свакојакних молитава, химана, литанија и теолошких истраживања. По закону променљивости свију гласних облика, сви ти у току столећа мање више само за црквене целије употребљивани народни језици промениће се и лагано други облик на се узети, који према старијем може у појединостима са свим стран да буде. Али црквена књижевност и њезин основ, језик, не ће на том општем развијању учествовати, а на посетку не ће ни смети учествовати. Свака религија као така мора се осећати и понашати као непосредно откривеније бога или, његовог очовеченог појава, пророка. Њена спољашња организација мора још на земљи царство божије представљати и служитељи црквени морају се понашати као посредници међуовим и оним светом. Све форме службе божије, одсејаивање блеском њиховог вишег знаменовања, а не ће баш најблеђи сјај тога светништва пасти и на сам језик, на ком се литургија служи. Он добија карактер светости, и ако сам то и не опажа; он постаје црквеним језиком, што чудеса твори, и опире се стотине а и хиљаде година свима незгодама судбе, које су народњем језику преко главе прешле. У колико су стародавније форме према углађенијем народњем говору, у толико више упливише импонујући звук његових светих гласова, јер „што је од старости оседело, то је човеку свето“.

Црквени језик старих Римљана, био је језик етруски. У храмовима Инка-религије у Перу обављани су сви обреди на језику народу неразумљивом. Па и Дакоте и попови повхатанови имали су за своје чаробне послове особит народу неразумљив језик. И у данашњем образованом друштву, имаде по гдегде чаролијских реченица, које ништа друго несу, до неки варварски мншмански склопљен од халдејских, грчких и латинских формула. Па колико ће пре, једна јерархијски уређена црква гледати, да се дочена тих елемената, с којима се над другима владати даје! Ми налазимо свуда, у свима појасевима старог света особите црквене језике, где год су цркве јерархијски уређене биле.

Опет ћу почети с Азијом, колевком свију светских религија.

У Хини, у Јапану, несу се развили никакви црквени језици, јер су ове земље тако сретне, да још од почетка свог душевног развитка уживају потпуну слободу мишлења. А слобода мишлења и црква са свим се искључују, и само тамо не са свим, где црква није стекла јерархијску организацију, као што је на прилику у јужном будизму и протестантизму.

У толико је опет била плоднија Индија у стварању религија, црквених и светских језика. Бранамизму је санскрит језик црквени, а будизму пали. Још и данас сваког јутра, сунцу на хвалу и почаст, оре се из уста сваког брамана исте оне песме и на истом језику, као год што је пре четир хиљаде година било. Па не само у Индији, него и у земљама где будизам влада, имаде санскрит још и данас достојанство светог и црквеног језика; ово особито важи за Кашмир, Непал, Сиким и Бутан. Та, докле су некада северно и северо-западно од Хималаје побожни свештеници благословено учење будино раширили и првобитно на санскриту написане свете књиге будизма разнели — дотле још и данас допире санскрит као језик литанија и црквених песама, дотле још и данас налазе путници на записе по храмовима, који су у санскриту, светом језику браманском, сложени. Најсветија од свију црквених песама, „ом мани падме хум“, ори се од обала Волге, па чак до тихог океана, и од алтајских гора, па до Хималаје, са више хиљада милијуна будистичких усана, и то много побож-

није, него што се наше јеврејско „Амин“ ори са хришћанских и јеврејских усана.

Пали је некада био народни језик у земљи Магади на доњем Гангесу; са тим се језиком Буда служио, кад је народу говорио. Овај се језик иза изгонења будиста из Индије око 1000 после Христа заједно с будизмом из своје старе постојбине иселио, и настанно у задњој Индији и Цејлону. Овде се је даље развио и стекао знатну црквену књижевност.

Још нам је споменути два црквена језика, који су огранци санскрита. Једно је пракрит-наречије Цаннаса у Гуцерату, а друго Кави на Јави, Мадур и Бали. Овде ће бити нужно ове језике мало поближе разјаснити. Цаннаси су управо једна секта будистична, која Буду под именом Цина (победитељ) поштују; отуд им је име Цанна, т. ј. поштовачи Цанне. Кад су будисте са свим били из Индије истерани, Цаннаси су сво браманско уређење на касте код себе увели, и са тим су своју егзистенцију као будисте, барем по имену сачували. Њихове свете књиге, написане су на једном језику, који је отприлике средина међу пракритнаречијама старе Индије и народним језиком западне Индије, како се је овај на концу средњег века говорио. Кави је изнајпре био језик песника и научењака, што нам само санскритско име Кави (песник) означаје. Ова је језик постао онда, кад су се брамански дошљаци населили по задњо-индијском Архипелу, око осмог века после Христа. То је вако било. Брамански санскрит, помешао се са језиком малајских прастановника, и то на тај начин, да је урођенички језик Кавију дао оквир за унутарњу форму, начин граматичких конструкција и синтаксу, а санскрит скоро цео речник. Кави је још и данас на Јави песнички и научењачки језик, где се особито употребљује у драматским играма с луткама. Ово је узрок, те јаванско помодно образовање изискује извесно знање овог језика. На острву Бали је још и данас Кави, свети црквени језик браманима.

Старошћу једнак, географском важношћу одмах после санскрита долази староперзијски језик, и то у његовој источној форми, такозвани старобактријски језик. Ово је језик Зороастра, а назива се кадијад и Зенд, што баш неје одвек тачно. Санскриту је овај језик највише сродан. Овај је језик још и данас свети језик служитељима Ахурамазде или Ормузда, он је црквени језик религије светлости, чијој је библији име Авеста. Још и данас је овај језик црквени језик код Парза или Губера, последњих остатака негда сиљних Зороастроваца, који су светом владали. Ови данас станују у Језду и Кирману, а особито у Бомбају, камо су у једанестом веку многобројни Парзи због мухамеданског фанатизма изодбегали.

Ламаизмус, тај окоштањени будизмус, још давно је стекао засебан црквени језик. Код потомака оних Хуна, што су се за сеобе народа појавили, изгледао је Ламаизмус, али на длаку као римско папство. Будизам се је изнајпре трудио, да народу излаже спасоносно учење будино на језику, које му је народ вичан. У Тибету је будизам с великим успехом проповедан. Отуд је тибетански језик постао црквени језик Ламаизму. Овај језик неје имао важност као једини црквени језик; јер уз старотибетански језик, био је санскрит, са кога су у први мах све теолошке књиге морали преваћати, отприлике то, што је у римокатоличкој цркви јеврејски уз латински и у грчко-католичкој уз грчки језик. Доследно дакле овладао је тибетански језик у цркви свуда, где Ламаизам влада. Докле се власт Далај Ламе простире, у Тибету, од будистичких Калмика на Волзи, па до Монгола, и даље по Кини и Манџурској, свуда се по

свима манастирима мора служба божија служити на старо-тибетанском језику.

Ако се сад окренемо на запад, па пређемо долину Еуфрата и Тигриса, то ћемо кроз сирску пустињу доћи до једне свете линије на обали морској, што се северно од Јерусалима пружа дуж средоземног мора, па до Синајске горе и дуж црвеног мора до Меке. На тој линији имаде три свете тачке, које су колевке трију светских религија, Јеврејства, Хришћанства и Ислама. Од ових су прве две породиле читаву поворку црквених језика. На Синајској гори је Јехова говорио Мојсију: чиме се посвети јеврејски језик за црквени језик Јудеја. У Меци је опет Алах удостојио, свога пророка Мухамеда, откровенија једне праве вере и то у правом бедуинском језику, откуд овај постаде избрани црквени језик Ислама. У Јерусалиму пак излио се свети дух у виду ватрених језика на главе младој хришћанској општини, чији чланови од то доба почеше проповедати на свима језицима.

Још за време вавилонског ропства, Јудејци су примили и усвојили халдејски језик, за црквени језик. Халдејски је доцније у Галмуду доспео до најлепшег развитка. Она племена пак, што су заостала те несу у ропство одведена, доцнији Самарићани, неговали су уз старо-јеврејски језик и самарићански језик у цркви. Хришћани ширећи веру хришћанску по Сирији, трудили су се онај језик на степен црквеног језика земаљске цркве узвисити, на којем је сам Господ беседио. Због тога је сирски језик у Оријенту одржан до данас као црквени језик.

Од трећег до седмог века успео се у земљи Мора тако звани етиопски језик на степен црквеног језика код монофизитских Хришћана у Абисинији. Као такви, још и данас постоји у Хабешу. Тај споменути језик почиње у новије доба добивати постојинско име: Ге ец.

Осим овог црквеног језика семитског порекла, Хришћанство је на истоку припомогло, те су још три језика дошла до степена црквених језика; они јесу: јерменски на горњем Еуфрату и Тигрису, ђурђијански на јужном обронку Кавказа и коптски на доњем Нилу. Јерменски и ђурђијански језик постигли су то достојанство у четвртог века, а коптски у почетку трећег века. У току времена, прелио се јерменски црквени језик у садањи живи ново-јерменски језик; коптски пак, као негдашњи народни језик са свим је изумро. Коптски је језик даље развијање старојегипћанског језика; местимице био је још у шеснаестом веку говорен. Сада, од толико векова гоњен од арапског језика, животиари у својој постојбини још само углавама појединих свештеника.

На послетку односно црквених језика у Јевропи, можемо овде бити кратки за то, јер ћемо доцније говорити о латинском и грчком језику, кад дођу на ред светски језици. Овде имамо бити мало опширнији само код црквено-словенског или старо-бугарског језика, те га мало боље осветлити. Ово је језик службе божије код оних Словена, што су грчко-источне вере. Ово је био некада народни језик Словена, што су живели на Дунаву и то у Босни, Србији и Бугарској. Кад су Словени обраћени били у веру Христову око год. 1000 чрез браћу Кирила и Методија, онда је тим прелазом уједно узвишен овај језик на степен општег словенског језика у књизи и цркви. Овај се језик може својим унутарњим развојем и богатством облика мерити с латинским и грчким језиком. До године 1643. био је старо-бугарски језик и код Влаха језик црквени и књижевни. Те године добије архиепископ Симон од ерделског кнеза Ђорђа Ракоција налог, да реч бо-

жију својим земљацима у њиховом матерњем језику проповеда.

Бацимо сад један летимичан поглед на делатност црквених језика; довуцимо их на суд пред светску историју. те их пресудимо према њиховој унутарњој снази; испитајмо дела њихова и успех мерилом човечности (хуманитета!) Ах! том нас приликом обузима онај ббни осећај, који подилази сваког пријатеља човечанства, кад с једне стране види велике историјске појаве обасјане сунчаном светлошћу бесмртне заслуге, а с друге стране види опет тамне и можда ноћном тамом засењене појаве демонског греха.

Санскрит свети језик брамана, обдарио нас је благом појезије и филозофије из најдавніјих времена; он нам је створио науку упоредног истраживања језика; без њега управо не би се никад ни могло доћи до дубљег испитивања прича и религија. Та слава не може се а и не треба да се омањи, нити се је икада и порицала светом црквеном језику браманизма. Овај језик, и то једини своје врсте, стекао је великих заслуга за културну историју људства, којима се само заслуге старог грчког језика приближити могу. Али уз сву ту славу имаде одговарати за то, што су милијуни Индијанаца, који су с људским правом и душевним самоопредељењем на овај свет дошли, изгубили право користити се културним задобицима образованих својега народа. Ко у Индији неје санскрит разумевао, био је до скоро, а од чести још и данас са свим искључен од сваког вишег образовања. Управо цела санскритска књижевност неје друго била до само црквена књижевност. Али се браман не може постати, него се као такви тек само родити може. У томе лежи узрок појаву, да су више од сто милијуна, који су случајно у нижим кастама светлост живота угледали, били за више од две хиљаде година варани у свом најплеменитијем опредељењу. Али уједно морамо и то напоменути, да нам санскрит, краљ између језика, не би могао даривати својих Веда, тога бисера са своје круне, да потанко и тачно чување предања од старих наслеђених текстова није била религиозна дужност, да санскрит неје био увенчан нимбусом светиње.

Исто се може рећи и за јеврејски језик. И он се не би могао одржати, да се неје успео до светог језика, и ако за губитком његовим не би нас туга толико морала, као за губитком санскрита.

Па и од старојегипћанског језика, не би до нас ни слова допрло, да нам сталезни дух јегипћанских свештеника уз сав мухамедански фанатизам неје угробовима сачувао књижевност најбогатијег садржаја. Књижевност, коју ништа накнадити не би било у стању и -- да нам неје коптски језик пружио кључ, за разумевање старо-јегипћанског језика. А коптски би се језик одавно умраку заборавио изгубио, да му карактер црквеног језика неје осигурао улазак у храм бесмртности.

Па шта бисмо ми данас знали о првом добу људске културне историје, да нам индијски и јегипћански свештеници несу те споменике са светим страхопоштовањем чували и сачували?

Тако у главном повољан суд не може се изрећи о црквеним језицима семитских религија. Ови су за културну историју људства стекли веома сумњивих заслуга, ако баш не ћемо да допустимо, да су се показали заслужним тешког прекора, да су пре умањивали него увећавали пре њих скупљено, и по човештво веома важно културно благо.

Сирски је језик отирилик од трећег до осмог века после Христа био књижевнички посредник међу грчким и перзијским за време Сасанида, такозвани Хузварешом с једне стране, и међу грчким и арапским с друге стране. Па и јерменски и ђурђијански

имају прилично заслуга, што су нам сачували поједине у оригиналу изгубљене грчке списе; ово су додуше дела само црквено-историјског садржаја, која једино у преводу имадемо.

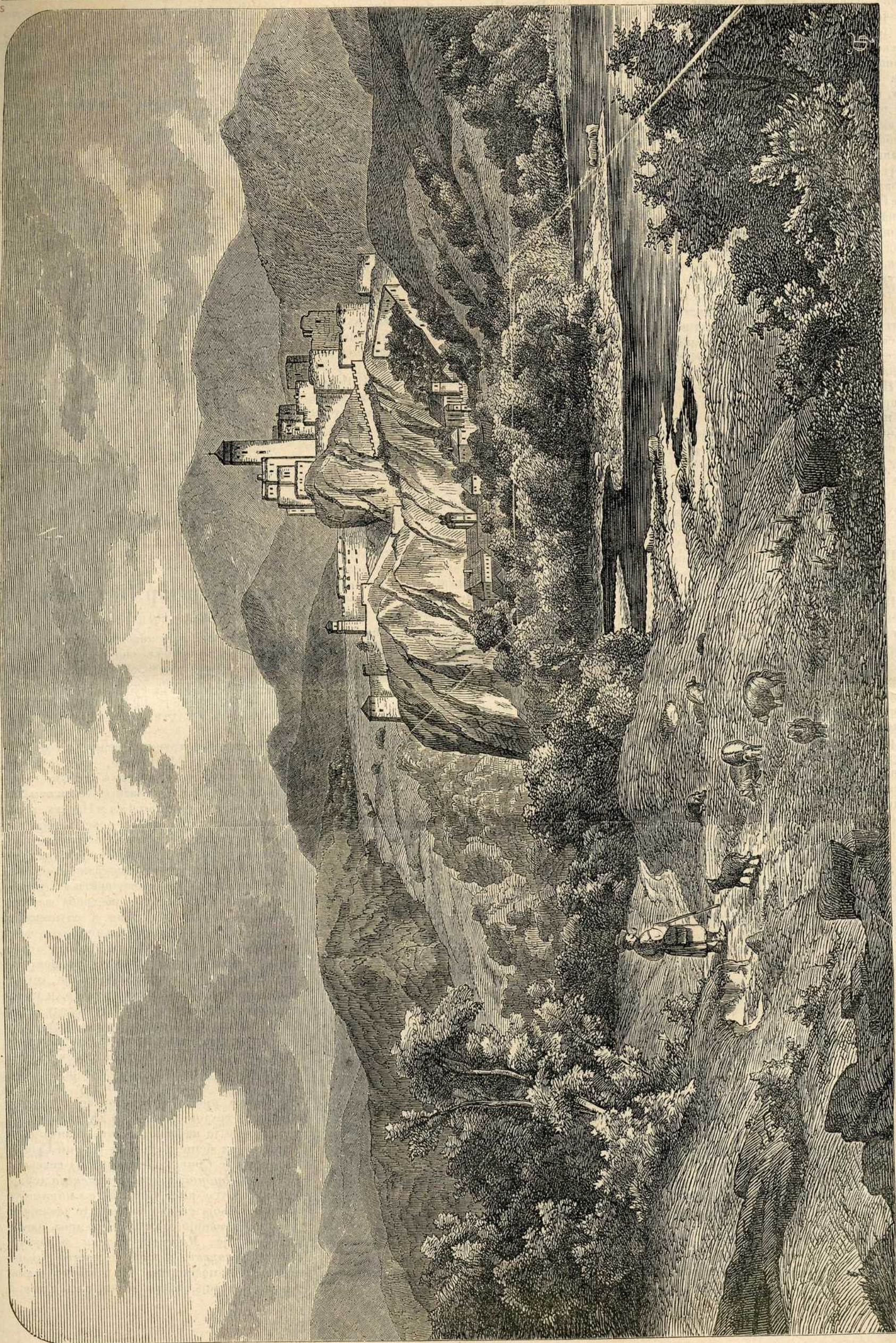
Нешто нам жалосније пред очи излази, кад јевропске свете језике запитамо за њихово племство, што су га заслугама стекли. Изузевши црквено-словенски језик, који нам је барем основ за лингвистично испитивање Словенства — историја и деловање светих језика римске и византијске цркве улива нам у срце само велику жалост и тугу. Истина да од времена Хердерова постоји парола: „хришћанским калуђерима имамо бити захвални, што је сачувано благо античне књижевности“. Али непредрасудан човек баш противно за истину држи. Додуше не може се порећи истина, да су нам грчки и латински калуђери сачували по штогод, без чега бисмо ми данас у многим погледу можда далеко за стеченом образованошћу старог (античног) света натраг заостали. Али, ако је хтела црква да се појави као културна снага, зар то неје била просто њена дужност, једном већ стечено средство за образовање, свом снагом неговати и подхрањивати и са челичном брижљивошћу пазити, да то благо и потомству од користи буде? Грчка и латинска црква бду је задаћу веома траљаво појмила и извршила, већином шта више, баш и неје сватила и тумбе окренула.

Па шта нам је остало од појетских, научних и филозофских списа из старог века? Само драгоцене рушевине! Највише лежи сарањено у црквеној прабини! За што? За то, што су калуђери били пуке незналице и уз то још већма горди, да сазнаду и да поштују њима на чување поверено благо из старине, које се накнадити не може. Уображење, да једина спасавајућа снага лежи у сазидателним списима, написаним на варварском, латинском или грчком језику, одело је неоцењива и мајсторска дела старог вештачког, песничког и испитивачког духа са фанатичким беснилом на губилиште, или је их безбрижно оставило да пропадну, или их је као пергаменат употребило, да на њ спеше дугочасне проповеди уз пост. На тај је начин дакле човештво, „царством божијим на земљи“ изгубило производе старе културе. Па шта је са тим стотинама трагедија и комедија? Где су њежни ал' и дивни производи лирике? Па где су многобројна дела од сваке струке научног испитивања, а особито историје и науке о језику? „Сујетна жеља, узалуд тужба!“ Искључива „светост“ латинског језика у римској и грчкој у византијској цркви, крива је, што нам је не стало блага не само старе (античне) књижевности, него што су пропале народне и свештеничке књижевности Етрураца, Ибера, Келта, Гота, Словена па и Мексиканаца и Перуанаца, а то је тако грдан губитак. а уз то се још ничим накнадити неда, да све легенде, хомилије, химне, бреве, декрети, буле, мистерије, енциклике и слабуси, стоје према вредности оног блага, као што стоји грудa мачијег злата, према једном маленом зрну сувог племенитог злата. Ох, како бисмо ми радо дали шесет in folio свезака од Боландиста изданих acta Sanctorum (дела светих) за једну једину изгубљену трагедију, па ма била и Еурипидова! За пропаћу иберске књижевности, не ћемо се никад утешити моћи. Ми данас имадемо доста не решених загонетака из старе културне историје, па зар нам не би на пр. песме и законска књижевност келтиберских Турдула и Турдетана у Шпанији могла о том никаква решења дати? О овим народима грчки географ Страбо, у почетку нашег рачунања година вели, да ти народи по њином сопственом уверавању постоје још од пре 6000 година!

Још више рушења на истоку било је од

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Тренчин.

стране црквеног језика исламовог, од арапског језика, него што је било од стране светог језика римске цркве. У арапском као и римском народу живела је још од колевке грозничавост за освајањем као неки несвестан потстрекач — нека сличност у карактеру, која се већ и у самом језику опажа, јер је у латинском и арапском језику исти закон за нагласак, исти систем акцентуације, и ако су оба језика пореклом различна. Па и ако оставимо на страну уништење александријске библиотеке, што се по новијим истраживањима нема уписати на рачун калифе Омара, него на рачун фанатисаних Хришћана, ипак имаде доста јаких доказа, да су Арапи фанатично и бесно рушили и уништавали, што им је шака пало. У Багдаду су спалили грчке рукописе, јер су их држали за ништаве; па и уништење двадесет књига Авесте, за које се вели, да је свака имала сто хиљада стихова, јесте дело мухамеданског фанатизма. Шта нам користи сва незграпна арапска појезија, где се о камилама пева, што се одржала, кад ју сравнимо са тим уништеним културним благом?

Најтежа тужба, што се на ислам и његов црквени језик подићи може, оснива се на том, што је уништио све народне литературе у целој предњој Азији, у северној Африци, у Јегипту и Индији, што су пре њега тамо биле. Додуше оно може бити, да арапски језик и ислам имају у Африци на некултурне Прице неки оплемењујући уплив; али онде, где су с образваним народима у додир дошли, арапски језик и ислам више су убијали, него што су дизали народну културу.

Приберимо сад све, што смо испитујући важност црквених језика добили, па ћемо онда доћи до овог резултата:

Посвећивање једног језика, да служи црквеном интересу, баца на друге језике сенку профаности (обичности); свевластије једног црквеног језика условљује неправност народних језика; ови се боре против ароганције црквеног језика и на покон задовољавају признање равноправности. Овако је у Јевропи, а тако и у Азији. Напослетку долазимо још и до овог: црквени језици индијских религија, санскрит и пали, своје су свевластије богато тим откупили, што су својим народима и човештву верно сачували и неговали најлепше књижевно благо сопствене прошлости. На против црквени језици семитских религија, а латински особито и арапски, још одма у почетку показали су се да су не толерантни (не трпе друге), и да себе у звезде кују, што опет сваку равноправност искључује; ово је узрок, да су више уништили, него што су сачували књижевно и знанствено благо културног живота старог доба.

(Свршиће се).

Народне умотворине.

Питалице.

Скупно их у Херцеговини *Вук Врчевић*.

(Продужење.)

91. Питали јагње: Што све бљечаш и јечаш? — Јутрос ми је мајку заклао вук, а мене шјутра чека ножа испод грла.

92. Питали коката: За што и ти не лежиш на јаја као и кокош? — То није мој посао, а тако сам се с кокошкама погодно.

93. Питали вука: Али ти је милија овца али јагње? — За невољу и јагње боље но ништа.

94. Питала мајка шћер: Што ти синко говориш, оће вјереник да се до мало дана жени? — За ову се кућу нијесам ни родила, а што прије за кућу је мирније а мене милије.

95. Питало Црногорац мајку: Има ли солдат мајку? — Да је имао не би га у солдате давала.

96. Питали Црногорца: Умре ли који од вас од своје? — Ако и умре види се колико је пута био раџен.

97. Питало муж жену: Ма за што сте све жене тако језичне? — Ако нам је Бог све узео а вама дао, намирно нам је у језик.

98. Питали Црногорца: Знаш ли ивакови занат? — Ми не живимо о занату, но о муци и пушци.

99. Питали Црногорца: Милујете ли ви како ваше жене? — Ми се за другоне женимо, него да нас жене слушају и ђецу рађају.

100. Питала шћер мајку: Ма доклен ћу све овако мучати, и од свакога се стиђет? — Притрпи се ћерце није ти удаја далеко.

101. Питало Црногорац оца: Ма зар латини немају бркова, или се брију? — Били једно или друго нијесу људи но жене.

102. Питали Црногорца: Како сте сад с Турцима? — Никад боље! кад се бијемо ко кога може, а кад се умримо на криво се гледамо.

103. Питало приморац Црногорца! Побратиме! има ли игђе ваљавије лупежа као у вас? — То су твоје поштене ријечи, а има и у вас бољије.

104. Питали Црногорца: Ко је у вас најнесретљи? — Јунак, јер у младости погине а остави ситну ђецу.

105. Питало млечић Бокса: Како се наши зове смрт? — Ми је никад не зовемо, али она и незвана умје доћи.

106. Питали Црногорца: Бојите ли се од турака? — Не ми од турака, но од срамоте или укора.

107. Питали Турчина: Ма радите ли ви икад ништа? — Немамо кад, пет пута клањамо на дан, а што нам претече неда кафа ни дуван.

108. Питали Турчина: Имате ли ви Турци каква заната? — Никаква, осим онога што се може радити шједећи и лежећи.

109. Питало раја Турчина: Ма оћете ли ви турци вазда тако уживати и господовати? — Докле можемо овако ћемо.

110. Питало Турчин рају: Како сте живи не умивајући се по пет пута на дан? — Бог ме се поришћани, па ти не треба но по једном.

111. Питали рају: Даваш ли колико агни на годину? — Што ја недам, то он и без питања узме.

112. Питало младожења жену: Јеси ли тако много пила, кад си ћевовала? — Да нисам јела и пила, не бих оволика ни овака била.

113. Питала баба једну ћевојку: За што налазиш ману свакојему младићу, који су те просили? — За то што су или старили ружни. — И они ће синко тебе кад ћевојком остараш.

114. Питало пошћака кад је први пут служно летурђију: Јесам ли како служно? — Благо ономе ко је данас у цркви био глух и слијеп.

115. Питали ћавола: За што си тако црн и рогат? — Оваки ми је и отац био.

116. Питало зулумћар ћавола: За што мене овако млада носиш, да ли ти неби лакше било каква старца? — Ти си ми нешто милији ако си и тежи.

117. Питало Црногорац рају: Ко у вас најбоље лаже? — Најфиније грговац, а најкрупније Турчин.

118. Питали калуђера: За што у манастиру нема бува као у нашим кућама? — За то што немамо жена у манастиру.

119. Питало пријатељ пријатеља: Погоди ко најбоље без пушке лови? — Паук муве а жена буве.

120. Питали попа: А ли ти је милије теб је господи, али подај господи? — У цркви мли је прво, а изван цркве потоње.

121. Питало син оца: По чему с пријед по знају момци и ћевојке? — Момци по брцима,

а ћевојке по прима. — А с леђа? — Момци по гласу, а ћевојке по пасу.

122. Питала шћер мајку: Како се може познат ожењени, и не ожењени? — Првији гледа мислећи преда се, а последни засукујући брк нада се.

123. Питали ћавола: Има ли ко од тебе црњи и несретљи на свијету? — Имају двојица: они који у женину кућу стоји, икога жена храни.

124. Питали су вука: Бојиш ли се паса? — Не бојим, али ми није мило да на мене лају.

125. Питали Ерцеговца: Зна ли што ови ваш пош? — Зна све осим оченаша.

126. Питали сељани попа: Знаш ли писати? — Знам, али по што се осуши не знам читати.

127. Питали: Што је она граја у чаршију? — Оће кадија да постане прави човјек, па му турци не даду.

128. Питала ћевојка мајку: Али има више на свијету људи али жена? — Много више жена од кад су мужевима почеле жене заповиједати.

129. Питало зет пуницу: Моја жена је ли се икад у не пријеме од кога застиђела, али вазда овако језична била као од кад је замном дошла? — Није ни ћевојком никад, већ кад су је спатови годили од моје куће до твоје.

130. Питало Црногорац приморца: Макажи ми вјере ти! има ли игђе жена да нијесу овако лајаре као ове наше? — Има у оно село ће се рађају без језика.

(Продужиће се).

Др. Божидар Петрановић.

(Види лик на стр. 73.)

Неумитна смрт покосила је пре пет месеци на пољу српске књижевности једног ретког Србина, покосила је др. Божидара Петрановића, чије име беше чувено у целом Словенству, који је болан тражећи лека у Млцима 31. августа п. г. своју душу испустио.

Божидар Петрановић родно се год. 1809. у Шибенику у Далмацији, где је поред ваљавог кућевног васпитања основне школе изучио. Свршивши гимназију у сремским Карловцима отиђе у Градац, Беч и Падову, где је на свеучилиштима филозофске и државно-правне науке с особитом вољом учио, и са најбољим их успехом свршио, а ту је уједно употребио прилику, те се свестрано изобразио. Поставши доктором права, врати се у своју милу домовину, коју је до гроба ватрено љубио, и пун добре воље и одушевљења да народу своме од користи буде, ода се са свим књижевном раду. Беше тада доба књижевног препорођаја; жалосне околности на све стране, а особито у Далмацији, где је ћирилица мало њима била позната, и где је требало најпре будити свест у народу, борити се не само с непријатељима, него и са оскудицом средстава, но то све не застраши тада још младог Петрановића, већем он први разви српску заставу у Далмацији, и поче год. 1836. издавати у Задру алманах: *Љубишељ просвјешћенија*, који је шест година са трудом, пажњом и љубављу уређивао, и који је на народ велика уплива имао. Тај алманах беше тада међу јужним Србима оно, што је *Срски Лешоис* код северних Срба био. *Љубишељ просвјешћенија* добије доцније друго име: *Срско-далмашински магазин*, који се као часопис до данашњег дана у Далмацији одржао. У то доба, наградила му је *Машица српска* расправу: *Бишка косовска*, у којој је вешто оделно историју од песничтва. Но жалосне далматинске материјалне околности, слаб одзив, а

Љубљана.

(В. слику на стр. 77.)

Словенци са 1,200.000 душа најмањи су народ између јужних Словена. Они живе у јужним круновинама Аустрије, а поглавито у јужној Штирској и Крањској, на одатле све до обале јадранскога мора. Народ по себи мален и сиромашан, али вредан и истрајан у раду и борби за свој опстанак. Средиште је њиховог књижевног и политичног рада варош Љубљана, коју ми на стр. 77. даносимо.

Љубљана, немачки Laibach, главна варош војводства крањског, лежи у једној долини између два мала брда, који деле љубљански рит од долине, којом Сава тече. Варош се око повисоког Шлосберга савија у облику полумесеца са обе стране реке Љубљане, а налази се на бечко-трстанској жељезници, 17 миља југо-западно од Граца и 11 миља северо-источно од Трста далеко. У Љубљани је седиште земаљске владе, среског политичког суда, среске финансијске дирекције, главног царинарског звања I. кл., порезне дирекције и т. д. Ту је столица онеженог владике, конзисторије и духовног брачног суда. Љубљана има до 21.000 становника и од прилике 1000 кућа. Осим вароши налазе се још 8 предграђа. Изузевши главни сокак, сви су остали у унутрашњој вароши врло узани и неправилни; напротив у предграђима су сокаци много лепши, а има и више лепих пијаца и приватних зграда. Преко реке воде пет ћуприја, од којих је једна врло лепа и саграђена од тесаног камена. Од седам пијаца најлепша је велика конорска пијаца, украшена алејом у облику звезде; на средини главне пијаце уздиже се на 30' висока пирамида са четири грдне светитељке статуе. У Љубљани се налазе 12 цркава, од којих је вредно споменути: саборну цркву, парохијалну цркву св. Јакова, цркву св. Петра налик на тако исто звану цркву у Риму. — Од значајних зграда споменућемо: замак на Шлосбергу, стари двор, земаљску кућу, већницу, владичину резиденцију, школу, позориште, велику касарну, грађанску и војничку болницу, касину, жељезничку станицу и т. д. У Љубљани има три манастира, од којих су два за калуђерице, а један за калуђере; за тим заводи за науку и васпитање: дијецезални богословски семинар, дијецезална богословија, виша ђимназија, нижа реалка, чувена трговачка школа, занатлијеска школа, главна основна школа за мушку и главна основна школа за женску децу, земљоделска школа и т. д.

Главни јавни заводи и друштва јесу: библиотека, земаљски музеум, историјско друштво, друштво за пољоделство, друштво за индустрију и занате, стрељачко друштво, болница, кућа за породиње, завод за полуделе и завод за нахочад; есконтна филијала народне банке, штедионица. Љубљана има 13 фабрика, и то: 1 за памучну робу, 1 за хемијске производе, 2 за вино и ракију, 1 за махине и механичне производе, 1 за лончарско посуђе, 1 за шећер и сируп, 6 штампарија. Осим тога Љубљана води велику трговину са земаљским производима. Љубљана има лепих шеталишта, као: звездасту алеју, Латерманову алеју, шумицу дворца Тиволи, Шлосберг и брежуљак „розенбашки“. Неколико сахата хода, па је човек из равнице доспео до високих алпских брда. Љубљана, та красна варошица лежи на оном месту, где је некада била стара келтијско-римска варош Аемона. Историјски је знаменита Љубљана за то, јер је у њој држан конгрес год. 1821.

Кога пут нанесе жељезницом из Беча у Трст, тај треба да сврне у ту варош и да обиђе и упозна своју браћу Словенце.

Предаја града Сокола.

(В. слику на стр. 81.)

Од Косова до данашњег дана, Турчин је највећи непријатељ српског народа, под којим јармом и данас још велики део нашег народа стење, кука и лелече, и који му непрестано још смета, да се на културном пољу, као остала му браћа, изобрази и усаврши. Но шат и Турцима куцне сућен часак, на који ваља да не ћемо морати још дуго чекати.

У другој десетини овога века, год. 1815. отресао се један велики део српског народа турског јарма, Србија се те године ослободила. Од Косова па до тога дана историја нам ни о чему другом не говори, но о зулumu турском и о патњи рајиној, и једва једаред после толико година свану и Србима срећан данак. Год. 1815. записана је златним словима у историји српског народа. Прође и од то доба много година, а градови у Србији беху још једнако у турским рукама. Шта то значи, показало нам је варварско дело Ашир паше, који је године 1862. Београд бомбардовао. После тог несрећног догађаја, састала се у Цариграду конференција посланика Русије, Францеске, Аустрије, Пруске, Енглеске и Италије, који су са Али пашом потписали протокол 23. августа 1862, који се састоји из дванаест чланака; VI. чланак тога протокола гласи, да се градићи Ужница и Соко порушити морају, што се доцније и извршило, и чији су се становници у Босну а неки у Бугарску одселили. Но пре но што су Турци Соко град Србима предали, они су се томе јако противили, као што нам ту сцену слика на стр. 81 представља, но најпосле ипак су морали градић Србима предати. Пет година после тога, 6. априла 1867. беше предаја свију градова, и данас у Србији нема више Турака.

Пољска пошта.

(К слици на стр. 84.)

Нема ни сто година од оног доба, кад су женске и у културним земљама играле велику улогу поштанских гласоноша, ширећи писмени обрт по далеким крајевима и распростирући мисли и поруке појединих звања и особа. Па и данас има земаља и крајева, у којима женске, као оно пре сто година драговољно врше и обављају доста теретно и мучно звање писмоноша. По доказима и тврдњама многих очевидаца, тај обичај и данас постоји у Пољској. Слика, коју на стр. 84. доносимо представља нам једну женску, која врши дужности пољске поште. Одело јој је са свим просто и обично. Незакончана кошуљица ишарана црвеним везом, преко ње широка, танка плавичаста кабаница, троструки или четвороструки низ црвених, стаклених ћићува, онај поцрнели врат, она преко рамена распуштена, разбарушена, нерапчешљана коса, наге ножице, то је све, што је дичи и краси. По томе дакле, та се женска по својој спољашности ни у чему не разликује од својих осталих сеоских другарица, које придржавајући се од вајкада своје стародревне ношње, по пољу своју кртолу копају, своју шеницу жању, или, које поверљиво у друштву са прасадима на прагу својих дрвених или од земље набијених колебница чуче. Једно је само, што је у читавој њезиној хармонији отликује, а то је она кожна торбница са повереним јој писмима, коју обично на кајишу о врату носи. Та се врло красно сјаји, а из тога се даје извести, да женска, која ју носи, није тек приватна писмоноша, него права чиновница, која је од поштанске власти наименована.

Дан је топао; верни пас, који је свуда прати, дахће зацепен са исплаженим језиком. Гараве ноге тако су се умориле од

Поред књижевног рада, највећа је заслуга Божићара Петрановића оснивање *Машине далмашинске*. Боравећи у Бечу год. 1849. почео је већ тада радити на томе, да се том књижевном друштву најпре фонд оснује, и скупио је на ту цел 771 фор., и тек после дугог времена, а услед његовог великог труда и заузимања буде *Машина далмашинска* 15. септембра 1862. год. основана. Од тог доба па све до смрти своје беше Петрановић председник тог јединог књижевног друштва у Далмацији, које је за ових дванаест година свога опстанка књижевно и материјално лепо напредовало.

Као државни чиновник направио је лепу каријеру поставши призивним и дворским саветником, а његове заслуге на пољу српске књижевности, осим указаних му почести од многих учених друштава, наградио је и цар руски, најпре бриљантним прстеном, а за тим командер-орденом св. Ане II. реда.

Др. Божићар Петрановић беше поштен карактер, врло научен и изображен човек, искрен и велик пријатељ свога народа, и редак радан на пољу српске књижевности. Са мирном савешћу могао је лећи у гроб, знајући да је за свој народ све учинио што је могао, и рећи оне речи, које је он једном приликом јавно изрекао, и које његову добру вољу и књижеван рад верно карактеришу:

— — Feci quod potui,
Faciant meliora potentes!

дугог хода из села у село, из дворичта у дворичте, неуморно корачајући по прашином путу кроз далеке жарке равнице. Кроз дбуновиту јововину крај обале ситом окићене вијуга се мајушна речица. Са мрачне, бистре воде пири поветарац. Писмоноша се обично наслони на брезови наслон, који се уместо вештачке оgrade на дашчаном прелазу налази, и ту се за неколико минута одмара. Хлађани поветарац хлади јој врело чело и знојаву гараву косу. Пунане румене усне полако се отворе и увлаче у груди свеж ваздух. Граорасте, велике очи гледају као кроз сан далеко, далеко у поље, камо јој треба поћи, и кад се ту мало одмориле, а она са штапом у руци и уз пратњу свога вернога пса продужи даље своје путовање, да врши своју званичну дужност.

Слике из Италије.

(В. слике на странама 85. и 89.)

У наклади Ј. Енгелхорна у Штутгарту почело је још у мају прошле године да излази једно велико, илустровано дело под насловом: „Италија“. Не може нам се на ино, а да неколико речи не проговоримо уопште о том красном и чувеном делу, које је како у погледу илустрација тако и у погледу описивања сва дојакосиња дела далеко надмашило. Цељ је тога дела, да читаоцима, како у живим и дивно израћеним сликама, тако и у лепом, тачном и научном опису Италију, тамошњи народ, његове обичаје и ношњу, уметништво и историју, прошлост и садашњост, на видик изнесе. Италија, та красна и чувена земља, то је сушти и неискрљиви извор лепоте и уметништва, земља, која је прави земаљски рај, јевропски врт. У томе је врту све бајно и грациозно. Странац, кога срећа послужи, и коме материјалне околности допусте, да ту дивну земљу походи и својим очима види, тај се враћа обогаћен великим знањем и красним успоменама, које га кроз васцели живот подсећају на милу прошлост, и на лепе дане, које је у том красном рају пробавио. Али има их врло много, који не могу ту земљу да походе и да све својим очима виде, него се лаћају свега онога, што ће их са том лепом земљом упознати, а то су ваљане књиге и лепе слике. Данас је илустровано дело „Италија“ најбољи учитељ, који помоћу слике и речи, свакога може упознати са том дивном земљом талијанском, тим најлепшим бисером, којим је природа Јевропу обдарила. Мисао, да се и остали свет са Италијом упозна, беше главни узрок, који је покренуо доста велики број књижевника и уметника, да раде на остварењу те лепе мисли. И збиља, рад је њихов успео до неизмерне висине, којој се свет задивило. Најчувенији листови изрекоше свој суд над тим делом, суд, пун хвале и признања и који у истини „Италија“ заслужује.

У тим сликама огледа се права уметност пуна живости, истине и појезије. „Италија“ је са својим сликама достигла до највишег врхунца у дрворезној вештини, коју је кадра човечија рука да произведе. Текст одговара сликама и сачињава с њима неописано дивну хармонију, која те као оно путовања од места до места, од предмета до предмета прати кроз рајски перивој слика и прилика, да ти још живахније представи сваки предмет који посматраш и проучаваш. Шилер, чувени писац, ради на свему оном, што се односи на горњу Италију; Паулус, знаменити биограф и песник, описује Тоскану, а Каден пише о Риму. На сликама раде чувени, понајбољи уметници.

Ми то чувено дело најтоплије препоручујемо нашим читаоцима, а уједно доносимо две слике из њега: *Вече у Риму* и *Маркову пијацу у Млецима*. Прва слика представља заход сунца и шетњу у Риму, а друга најлепшу пијацу на свету са чувеном црквом св. Марка.

Тренчин.

(К слици на стр. 93.)

У најновије доба обратили су Словаци на себе пажњу читавог словенског света, од како им је мађарска влада покосила њихове ђимназије. Словаци живе у север-источним жупанијама Угарске и броје 3,000,000 душа. Народ је миран, чуваран и вредан; свест у словачком народу још није са свим пробуђена, но најновији догађаји, ма да су жалосни по сам народ, ипак ће бити од користи, јер се свест народна баш усљед тога из дана у дан све већма буди.

Тренчинска жупанија је једна од најчистијих словачких жупанија и налази се у округу с ове стране Дунава; велика је 75-38 квадратних миља и има 207,375 становника. Тренчинска жупанија граничи са Бескидима, Јаблунком и Белим планинама, а на истоку је сва бреговита. У тој је жупанији највећа река Вага, која кроз средину жупаније протиче. — Земља је плодна; на њој добро успева пшеница, лан и конопља, воће и зеље. Осим тога, у тој жупанији има много дрва, говеда и оваца, а налази се и по нешто каменита угљена. Осим неколицине племићких породица, сви су остали становници Словаци и занимају се економијом и израђивањем платна и сукна.

Тренчин главно место те жупаније и слободна краљ. варош, лежи на левој обали Ваге, има више цркава, нижу ђимназију, главну основну школу и један стари замак, који се налази на врло високој стени. (Види слику на страни 93.) Тај је замак један од најстаријих и најтврђих у читавој Угарској. У Тренчину има свега 3000 становника, од којих већи део у многобројним радионицама платно и сукно израђује. Чувене *шренчинске шоплице* налазе се на 2 сахата источно од Тренчина, близу лепог села Теплице. За те топице знали су још и стари Римљани. Вода је у тим топицама сумпоровита, а топла је 28—32° Р. и врло је лековита.

Разне белешке.

Статистика.

(Државни дугови у години 1875.) Францеска је дужна 900,000,000 фуната штерлинга*); Енглеска 780,000,000; Сједињене државе 440,000,000; Италија 390,000,000; Шпанија 375,000,000; Аустро-Угарска 350,000,000; Русија 340,000,000; Немачка 200,000,000; Турска 135,000,000; Индија 130,000,000. После ових државних дугова споменућемо још и следеће државе и њихове дугове: Бразилија 82 милијуна фун. шт.; Нидерландска 80 мил.; Египат 75 мил.; Португалска 69 мил.; Мексико 63 мил.; насеобине у Аустралији 46 мил.; Перу 37 мил.; Белгија 36 мил.; Угарска 36 мил.; Канада 30 мил. фун. шт.; свега дакле 550 мил. фун. шт. Сви споменути дугови скупа износе 4,590,000,000 фун. шт. Кад тој своти додамо дуг од 160,000,000 фун. штерл. осталих мањих држава, онда дуг читавог света износи 4,750,000,000 фуната штерлинга.

* Једна фунта штерлинга вреди од прилике 10 фор. аустр. вредн.

(Поштанска статистика у Аустро-Угарској држави.) По најновијим статистичким подацима има у Аустрији 4171, а у Угарској 1926 поштанских звања. — У Аустрији на 4880 душа долази једно поштанско звање, а у Угарској тек на 8053 становника једна пошта. — Укупни обрт писама износи у читавој монархији 212,479.363 писма, 27,990.600 саобраћајних карата, 31,623.343 пакета и 83,872.026 егземплара новина. На аустријској пошти било је примање 14,009.660 фор. а издавање 12,465.120 фор. (сувишак 1,542.540 форин.), угарска пошта имала је примање 4,999.925 фор., издавање 4,816.054 форин. (сувишак 183.871 фор.).

Библиографија.*)

Отаџбина. Књижевност, наука, друштвени живот. Свеска за јануар 1875. Власник и уредник Владан Борђевић. Излази у Београду један пут на месец. Вел. 8-ина. Стр. 172. Годишња цена 8 фор. или 80 гр. чарш.

Црна Гора. Биљешке архимандрита Н. Дучића. Прештампано из Гласника ХЛ. Београд 1874. Штампано у државној штампарији. Велика 8-ина. Стр. 120. С картом Црне Горе. Цена?

Орао. Велики илустровани календар за 1875. год. Уз сарадњу књижевника уређује Стеван В. Поповић. Накладом Поповића и Тителбаха. Нови Сад 1875. 4-ина. Стр. 138. Цена 50 новч.

Велики календар за просту годину 1875. Издаје књижара Фр. Штиглера. Нови Сад 1875. 4-ина. Стр. 48. Цена 35 новч.

Соко. Календар за просту годину 1875. Уредио А. Матић. Издаје књижара Велимира Валожина. Београд 1874. Вел. 8-ина. Стр. 100. Цена 50 новч.

Полаженик. Календар за просту годину 1875. Година четврта. Издаје српска народна задружна штампарија. Нови Сад 1875. 16-ина. Стр. 54. Цена 20 новч.

Български народен календар за проста година 1875. Седма годишнина. Урџада са отъ Јанко С. Ковачевъ. Бечъ 1875. 8-ина. Стр. 212. Цена 1 фор.

Sasinek, Franz V. Die Slowaken. Eine ethnografische Skizze von Turec Set. Martin. 1875. Вел. 8-ина. Стр. 33. Цена 20 новч.

Petz, Dr. Alexander, Oesterreich und der Orient. Eine Handelspolitische Studie. 8-ина. Стр. 42. Цена 40 новч.

Debelak, Julius. Die orientalische Frage vom militärischen Standpunkte. 8-ина. Стр. 80. Цена 90 новч.

Bauer, Dr. Edgar. Die orientalische Frage und der europäische Frieden. München, Verlag des literarischen Instituts von Dr. Huttler.

Koch, K., die kaukasischen Länder und Armenien in Reiseschilderungen von Curzon, K. Koch, Macintosh, Spencer und Wilbrabam. 3. Auflage. 8°. Цена 1 фор. 50 новч.

Koch, K., die Krim und Odessa. Reise-Erinnerungen. 3. Aufl. 8°. Цена 1 фор. 50 новч.

Löher, F. v., die Magyaren und andere Ungarn. 8°. Цена 4 фор. 80 новч.

Meyer's Conversations-Lexicon. Mit Karten und Illustrationen. 3. Aufl. Hildburghausen. Verlag des bibliograph. Instituts.

* Умољавамо све издаваоце, да нам од сваке књиге, коју на свет издаду, по један примерак пошљу, да би тим ова библиографија била што потпунија. Ур.